

MESSIÁBI JÖVENDŐLÉSEK

AZ ÓSZÖVETSÉGBEN

/Közp. Hittud. Ak. Jegyz./

A messiási jövendölések.

A. Gelin: Messianisme. Dictionnaire de la Bible, Supplément, vol. 5, fasc. 28 Paris, Letouzey et Ané, 1955 col. 1165-1212. - J. Klausner, The Messianic Idea in Israel from its Beginning to the Completion of the Mishnah. Translated from the Hebrew 3rd edition by W.F. Stinesspring. New York, Macmillan, 1955.

Isten elég volt önmagának. Szabad elhatározásból teremtette a világot. Művének koronájául a Megváltót szánta /Ef.1:10./ Eljövetelet, mint történeti eseményt, a történelem során készítette elő. Az elhatározás örök volt /Mich 5,2/, a megvalósulásnak időben kellett megtörténnie, egy meghatározott népnek a körében, amelyet Isten kiválasztott, hogy általa származzék áldás minden népre. /Gen.12,3/ Ezt a népet Isten fokozatosan készítette elő hivatására.

Kr.e. 3000 körül az írás művészetének feltalálásával elindul a történelem - legalább a ma ismert történelem, az amely az egész világ maradandó közkincsül volt szánva. Míg Európában és a világ többi részén barbár hordák élik kezdetleges életüket és pusztítják egymást, Mezopotámiában és Egyiptomban írás, városkultúra, államalkotás fejlődik. Es amikor már rendszeressé válik a történelmi fontosságú események írott megőrzése s a semita génusz egészen a betűírás feltalálásáig hatol előre, ebben a semita térségben, Egyiptom és Mezopotámia között, alig kinyomozható kezdetekből eredetét veszi egy nép, amely az isteni szándékok megvalósításának földi eszközevé lesz.

Ezt a népet Isten eleinte nem hozza kapcsolatba közelebből a környező népek kifejlett, de elfajult kulturájával, hanem megőrzi tiszta egyistenhitében, kezdetleges, de aránylag romlatlan természeti erkölcsében, gondviselésének mind rendes, mind rendkívüli eszközeivel neveli fokozatosan a rá váró feladatra: úgy, hogy amikor a nép kebelében és a környező népekkel való kapcsolatban írott emlékei is keletkeznek e nép sorsának és szellemiségének, úgy lép már elének, mint az egy igaz Isten hivatásos tanúságtéveje és történelmi célkitűzéseinek választott eszköze.

Isten célkitűzéseinek hivatott értelmezői a választott nép Istentől küldött igehirdetői és Istentől sugalmazott szerzői. Az igehirdetők, még ha ma nem is tudjuk ezt többjükről kimutatni, koruk számára jellemükkel, csodáikkal, rövid határidőn belül beteljesült jövendöléseikkel bizonyosságot tettek küldetésük valóságáról. Inspiráltak tekintett szerzőik isteni hiteleről, ha sokszor időben jóval később is, igehirdetőiknek, illetve részben az Újszövetség isteni követőinek tanúságtételéből értésülünk.

Ezekből az isteni tekintélyű forrásokból Istennek nagyjában a következő terve tárul elének:

A boldogságra szánt, de a paradicsomban elbukott ember számára újra meg akarta adni a boldogságot. Ez a szándéka kiterjedt az egész bukott emberiségre, és az újabb bűnök ellenére is megakarta valósítani legalább az emberiség többségében. A sok nép közül azonban egyet választott ki, hogy keresztül hajtja végre művét: "az üdvösség az zsidóktól van" /Jn. 4,22/. Ez a minden népnek szóló boldogság azonban első-sorban lelki jellegű: a földi jólétre vonatkozó ígéreteknek

sorban lelki jellegű: a földi jólétre vonatkozó ígéreteknek csak később részletezendő másodlagos szerepük van. Az ígért boldogságnak egy földi intézmény, az "Isten országa" közvetítésével kell megvalósulnia. Ennek az Isten országának megalapítója Istennek egy kiválasztottja, Dávid leszármazottja lesz, akinek a Kr.e. utolsó másfél század szövegei a "Fölkent" nevet adják. A Fölkent előbb jelzett lényeges feladatán kívül személyére és működésére vonatkozólag egyes részletesebb adatokat is megad vagy sejtet az Öszövetség.

I.rész. A messiási ország.

R. Schnackenburg, Gottes Herrschaft und Reich. Herder 1960.

A messiási ország egyetemessége és lelki jellege.

A./ Jahvista szövegek.

1. Az ősevangélium.

Gen. 3,15 szövegértelme az emberiségnek győzelmet ígér az ördögnemzetség felett. Konkrét személy még nincs előtérbe. A győzelmet akkor tekinthetjük természetes módon az egész emberiség győzelmének, hogyha tagjainak legalább is többsége részesül annak eredményében. Tartalmilag a bűn igéiából való szabadulásra, az Istenrel való jó viszony helyreállítása kell gondolnunk a paradicsomi elbeszélés alapján, és mindarra a belső és külső boldogságra, amelyet ettől az ember remélhet. Tehát bizonyos boldogság, mégpedig belső, lelki értékeken alapuló boldogság van megígérve, nemcsak egy szűkebb körnek, hanem az emberiség nagyrészenek. Hogy a győzelem miként történik, arról még nem kapunk fölvilágosítást: így igazában helyesebb a megígért boldogság egyetemességéről beszélnünk, mint szorosabban az Isten országának egyetemességéről. Ugyanez a megjegyzés lesz érvényes a következő két jahvista szövegre is.

2. Noé áldása.

Noé áldása a jahvista krónikában a vizözönhöz kapcsolódva került bele. Így Noé három fia az egész emberiséget képviseli, az utódokat is: Kám helyett egyszerre csak Kánaán bukkan fel a szövegben és eléggé kiérezhető, hogy a zsidó szerző nem egy személyt, hanem egy egész népet akar megbélyegezni, -/sőt a folytatásként szereplő nemzetségtáblák tanúsága szerint több népet is/. Két fiu áldást kap: azt érezzük ebből, hogy az emberiség többsége Isten jóindulatát fogja élvezni. A nemzetségtáblák szerint is az emberiség többségére vonatkozólag nem sokat olvashatunk ki a szövegből: a szerző horizontja eléggé a földi életre korlátozódik /sátrakban lakás/.

3. Ábrahám áldása.

Gen. 12,1-3. Szó szerinti fordítás:

Eredj ki földedről, rokonságod közül és atyád házából, arra a földre, amelyet majd mutatok neked. És nagy nemzetted lesz és megáldalak és nagyra teszem nevedet. És légy áldás. És megáldom a téged áldókat és aki téged átkoz megátkozom. És áldódnak benned a föld összes nemzetségei.

A bevezető szavak: És mondá Jahve Ábrahámnak. A szöveg Ábrahám atyjának, Tárénak történetéhez kapcsolódik, amelyet

a jahvista krónika igazában Ábrahám történetéhez való bevezetésként mondott el. Jahve a jahvista krónikából már ismerős neve az egy igaz Istennek.

Abram: Abi-ra /atyám magas/ nevet profán emléken is találunk Ábrahámmal körülbelül egyidőben. Később a "nagy ember az apa /apja" név helyett az Ab-raham nevet kapja, amelyet az arab ruhámu, sokaság szóval hoznak kapcsolatba: sokaság atyja. Magáról Ábrahám személyéről a Szentírásokon kívül nincs adatunk.

Eredj ki: héb. menj ki neked. Neked: dativus ethicus, vagyis nem annyira fogalmi, mint érzelmi jelentése nan /vö. latin quid hoc sibi vult/: területéről, hazából. A héber szó a földet mint szilárd talajt, országot stb. jelenti /ressz/, nem mint termőföldet, megélhetési alapöt /adamá/. De nincs egészen szoros határ a két fogalom közt.

Rokonságod: méledet, etimologice születést jelent, de a rokonság jelentés előfordul /Gen.24,4-7/, és itt ez felel meg /v.ö. latin generatio, gens/.

Atyád háza: a sátorlakó népeknél a városlakótól átvett "ház" szó képesen a családot vagy nemzedéket, esetleg a túlk lakott területet jelenti /v.ö. Adini háza: Adini nemzetiségének lakóterülete/. Itt a föld és a rokonság említése után természetesen családostól értünk rajta: testvéreid közül.

Nagy nemzetiség tesztelek: az öszövetségi ember legnagyobb büszkesége és boldogsága a sok utód.

Nagyvá teszem nevedet: híres ember leszel /dicsőség, rendszerint a hatalom miatt/.

Megáldalak: a másik két nagy földi adomány mellett a szerző elképzelésében bizonyára a gazdagságot jelenti: sok szolgát, nagy állatállományt, esetleg egyéb kincseket.

Es légy áldás: két jelentés lehetséges: a./ csupa áldás leszel, vagyis gazdagon megáldlak: ez az előbbieken után nem mondana újat, legfőképpen összefoglalás lenne, de akkor is zavarná az olvasót, hogy előbb a megáldás több más földi jó mellett egy meghatározott földi jóra vonatkozott, nem minden foglalatára: b./ áldás leszek mások számára. Ebben az utóbbi esetben ez a rész már a következők bevezetése.

Megáldom: akik hozzád jók, azokhoz én is jó leszek.

Aki: egyesszám. Isten nem föltételezi, hogy sokan fogják átkozni Ábrahámot. Ez a finom árnyalat ugyilátszik elkerülte néhány héber kézirat másolójának, valamint a régi fordítónak /LXX, szir/ és a Vulgátának, valamint a szamaritánus héber szöveg másolójának a figyelmét: ezeknél többesszámot találunk, ami az előző többes szám után /áldóidat/ lélektanilag érthető. Nem valószínű, hogy tudatosan változtattak volna eredeti többes számot egyesre, s az sem, hogy majdnem az összes kéziratban ez a megváltoztatott szöveg került volna bele.

Es áldódik: vagy: és megáldódik. /Az "és" kötőszót követő perfektumnak, ha lazábban, mellérendelően kapcsolódik az előzőkhöz, akkor többnyire perfektív, ha szorosabban, pl. mint következmény, akkor sokszor imperfektív jelentése van./ - A visszaható ige a héberben rendszeresen pótolja a szenvedő igét /mint a magyarban is pl. elintéződik/. A beth prepozíció nagyon sokszor jelent eszközt. Így az olvasó számára a szövegnek közvetlenül adódó, legtermészetesebb értelme: általa áldásban részesül. Így ez a szövegrészlet a /légy áldássá" további részletezése: aki jó hozzád, azt rád való tekintettel megáldom, sőt rajtad keresztül a föld minden népe áldásban fog részesülni.

Nemzetiség: tágabb fogalom, mint a nép: népnek inkább

a megtelepedett népséget szoktuk nevezni. Ábrahám látókörében a nomádok vannak előtérben, de a nemzetség természetesen a megtelepedett népeket is magában foglalja.

Föld: adamá, itt mint az emberek élettere.

Ellenvetés:

A "legy áldássá" szavak úgy értendők, hogy Ábrahám nevéből áldás - formulát fognak csinálni. "Valakivel áldani" annyit jelent, valakire Isten olyan áldását kívánni, amilyennel X-et megáldotta: Gen. 48, 20: és megáldotta őket /Efraimot és Manasszeszt Jákób/ ama napon mondván: teveled /beth instrumenti/ fog áldani Izrael mondván, tegyen téged Isten olyan ná, mint Efraimot és Manasszeszt. Továbbá: Gen. 22, 18-ban Ábrahámnak, 26, 4-ben Izsáknak azt mondja az Ur: 4888 ivadókodban áldakozik /intenzív visszaható/ a föld minden népe: az intenzív visszaható alak pedig, néhány nagyon is kétes kivételt leszámítva, sohasem jelent passzívumot.

Válasz:

Ha nem kifejeződött kifejezésről van szó, az olvasó 12, 3 visszaható alakját természetesen szünetesen érti. Gen. 48, 20-at a forráskritika az Elohistának tulajdonítja. Maga ez a vers továbbá az Elohista kezén legalább két szövegből töltődött össze: többszámú /őket/ egyszámú /teveled és ismét többesre /Efraimot és Manasszeszt/ ugrik át. 48, 15-ben hasonló rendellenesség van: a bevezető szavak szerint Jákób Józsefnek ad áldást / a "fiai" szó a héber szövegből hiányzik/, viszont az áldás szövege József gyermekeiről szól. Valószínűnek látszik, hogy 48, 20-ban is egy József-áldás bevezetéséhez fűződik egy Efraim-Manasszesz-áldás szövege. József-ről valószínűleg ez állt: teáltalad nyert áldást Izrael / jbrk, jibbáréknak pontozva, ami visszaható/ t.i. ami jóban az éhínség elől bevándorolt Izrael Egyiptomban részülni fog, Józsefnek köszönheti. Az Elohistának konkrétebb formában Efraim-és Manasszesz-ről volt szándéka beszélni, mert ezek voltak az északi ország vezető törzsei: arra azonban tárgyi alapja nem volt, hogy ezek által Izraelnek adandó áldásról beszéljen /csak pars potior voltak./ Ezért úgy tekeri a szöveget, hogy ezeknek adott áldás legyen belőle: amit azáltal ér el, hogy olyan jólétet ígér nekik, amelyet mások is példának vesznek jókívánságaikban. Ehhez még az ígét sem kellett másképp olvasnia: az egyszerű visszaható szokta néha helyettesíteni az intenzív visszahatót és a teveled áldakozik kifejezés a kívánt értelemnek jól megfelel. De ha nem forrás alapján dolgozik, természetesen intenzív visszahatót írt volna. A masszorétáig terjedő hagyomány sem érezte önként adódónak az egyszerű visszaható itt kívánt jelentését: kitűnik ez abból, hogy a jbrk szót nem jibbáréknak, hanem jebáréknak olvasta s a masszoréták így pontozzák, ez pedig az alapige / pontosabban az intenzív alak: az alapige nem használható / áld, futuruma, nem a visszahatóé./ Gen. 22, 18-at és 26, 4-et a forráskritika a Genézis végső megfogalmazójának tulajdonította. Ez már ismeri az Elohistától kiagyalt bonyolult áldásmódot, és Ábrahám áldását ennek módjára értelmezi. Azonban az természetes számára, hogy ezt a jelentést nem az egyszerű visszahatóval, hanem az intenzív visszahatóval fejezi ki /amely, mint a magyarban is, a visszaható jelentésén kívül a kölcsönös és a gyakorító jelentés kifejezésére is alkalmas/.

Tehát a "valakiben áldódni" kifejezés az ellenvetésben jelzett értelemnek nemcsak hogy nem kiegészedett, hanem egyenesen erőltetett kifejezése. Következésképp Gen.12,3 olvasója semmiképpen sem gondol rá.

Megemlíthetjük még, mi vezethette a Genézis végső megfogalmazóját Abrahám áldásának átértelmezésére. A háttérben a Zorobábel-féle templom korának mentalitása áll: a zsidóság szigorúan elkülönül a nem zsidóktól, még a keverék samaritánusoktól és. Deuterojesaja egyetemes optimizmusa is /amelyről alább részletesen szólnunk/ elavult álláspont már számára. Tévedés nincs a szent szövegben, de tartózkodás mindentől, ami a pogányságot Isten előtt egy színvonalra helyezné a zsidósággal.

/Az ellenvetés megtalálható pl. J. Chaine, Le Livre de la Genese, Lectio divina sorozat 3.sz., Paris, Les éditions du Cerf, 1949, 181.o./

Ellenfeleink véleménye Gen.12,1-3 szövegösszefüggésében sem illik bele. Az ígért első fele /2.v./ Abrahámnak megígért javakat sorol el három részletben /sok utód, gazdagság, hírnév/, az ígért második felében nem Abrahámnak, hanem másoknak sorsáról olvasunk, amelyet nekik Isten Abrahámmal kapcsolatban ígér. A mi értelmezésünk szerint a 3. v. harmadik tagja megint Abrahámnak mondana valamit /hírnév/, pedig közben már másokról volt szó. Es nagyjából ugyanazt mondaná, amit a 2. versben mondott, ti. hogy Abrahám híres ember lesz. Írói szerkesztés szempontjából ez olyan súlyos műhiba, amelyet a 2. v. szép, arányos elrendezése után a szerzőtől nem várhatunk.

A "valakivel áldani" kifejezés "áldakozik" értelmezése elleni érv röviden: az egyszerű visszaható a visszaható jelentésen kívül rendszeresen jelent szenvedőt, ha esetleg jelenthet is kölcsönöst, vagy gyakoritót, ez ritkább jelentés, amelyre csak akkor gondolunk, ha sem a visszaható, sem a szenvedő jelentés nem elégít ki egy szöveget. /Ritkább jelentés: hiszen az intenzív visszahatónak a leggyakoribb, rendszeres jelentése, tehát különleges ok nélkül nem fogja senki erre a jelentésre az egyszerű visszahatót használni./

/Ha Gen 48:20-ban az elohista a jelzett jelentésben értette is az egyszerű visszahatót, ez csak egy előfordulás, amely még nem igazol olyan nyelvszokást, amely a fenti szabályt megdöntené./

Részletesebb elemzéssel az ellenfeleink által fölhozott helyek is bizonyítják, hogy az egyszerű visszaható nem kiegészítő az intenzív visszaható kifejezésére /különösen 22:18 és 26:4/. /Es 48:20, masszoréta ért./

Honnan veszi a Jahvista a zsidók világboldogító hivatásának tételét?

Semmi akadály, hogy kinyilatkoztatásból, akár ő maga, akár történetileg áthagyományozott kinyilatkoztatásból. Kérdés, veheti-e emberi elgondolásból? A nemzeti kiválóbbság tudata majdnem minden népnek sajátja. Helyenként előfordul más nemzeteknél is a világboldogítás gondolata /pl. Vergilius: Te regere imperio populos Romane memento... pacique imponere morem/.

/Amikor a Jahvista ír, a gondolat anakronisztikusnak látszik / a zsidó nép megosztva, Juda kicsi ország/, de a Jahvista tudott Dávid és Salamon birodalmáról, ábrándozhatott felujtásáról és az egész világra való kiterjesztéséről. Bizonyos azonban, hogy meglepő /az ő idejében és országában/ a gondolatnak ilyen határozott kijelentése. /Isteni ígéretnek, tehát bizonyosságnak van beállítva./ Így más népeknél nem találjuk. A tényleges megvalósulás után már alig lehet kétségünk afelől, hogy, még ha emberi gondolat volt is, a Szentlélek különös szándéka vezette a Jahvistát elgondolásában.

Ábrahám áldásának tanulsága

Isten Ábrahámot /ill. mint később kitűnik az ő ivadéknak/ keresztül boldogságot szán az egész világnak. A boldogság mibenlétéről keveset tudunk meg: az Ábrahám személyének szóló ígéretnek arra mutatnak, hogy a szerző elsősorban földi javakra gondol. De a háttérben ott van ugyanennek a szerzőnek az ősevangélium-szövege, amely szerint az ember boldogságának gyökere az Isten barátsága. Az őszülők az ősevangélium alapján remélhették az eredeti, rendkívüli Isten-barátság helyreállítását is /személyes érintkezés, csodafák: halhatatlanság, mindentudás/, de bizonyossággal nem olvashatták ki belőle. Ábrahám áldásának olvasója is, aki az ősevangéliumot már ismeri, gondolhat legalább is egy szenvedés nélküli, boldog földi életre, s legalább is békés, késői és fájdalommentes halálra. Az örök élet reménye nem található meg a szerző korában a zsidóságban: a halál utáni lét csak amolyan árnyéklét féle, amelyben semmi kívánatos nincs s amelyről különben is alig tudunk valamit. A szöveg azonban eléggé kifejezi, hogy Isten az egész emberiségnek javát akarja: s a további kinyilatkoztatásból kiderül, hogy az egész világnak szánt boldogság elsősorban nem földi javakból, hanem lelkiekből és az örök élet Isten-közelségéből áll. A sugalmazó Isten számára tehát a szerző földies elképzelése lényegében szimbólum volt: olyan szimbólum, amelynek szimbólum-jellegét az emberi szerző világosan nem fogta föl: Isten jóindulatát érzei valóságokban /gyermek, vagy, hirtévé/ szeléltette és szemlélte. Azt ő is tudja, hogy a boldogság büntelenséget föltételez, amely Isten előtt kedvessé teszi: de hogy a boldogság javai is elsősorban lelki javak /a tiszta lelkiismeret öröme, Isten irántunk való szeretetének tudata, az örök Isten-közelség reménye és egykor birtoklása/, azt nem fogja fel.

B./ Prófétai szövegek.

Iz.2.2-4.

Csekély szövegeltéréseket leszámítva azonos Mikeás 4.1-3-mal. Ugy látszik, egyik helyen sem eredeti, hanem a prófétai könyveknek Deuterojesaja nyomán készült átdolgozása és kiegészítése során került be. Mivel jellemzően és tömören összefoglalja Deuterojesajának a pogány népekre vonatkozó mondanivalóját, alkalmas bevezetésül szolgálhat Deuterojesaja és az ehhez illeszkedő szövegek tárgyalásához.

A bevezetés /2.1/ izaiási jóvendőlést vezet be. 2.5-4.6 fenyegető jóvendőlés: Juda országát bűnei miatt eléri az

Isten büntetése, a nép nagy része elpusztul: aki azonban be van írva az életbemaradtak jegyzékébe, ujjongani fog és szentnek fogják mondani. A pusztulás képének háttérében tehát egy Isten pártfogását élvező maradék boldogsága körvonalazódik. Deuterojesaja után már világosabb ennek a boldog időnek a képe, és ezt raizolia bele Izaiás ígéréteinek kifejezéseként az átdolgozó az eredeti jóvendülésbe, mint az izaiási rövid célzásnak most már teljesebben felismert értelmét.

Az utolsó időkben: héb. a napok végén. Nem jelenti szükségképpen a történelem végső idejét, hanem amíg "betelik az idő" ahhoz, hogy a jóvendülés beteljesedjék. V.ö. Gen.49,1. ahol a szerző idejében már beteljesedett /pl.7,8,13,16/.

Az Ur házának hegye: Sion /"házának" talán glossza, terheli a ritmust/.

"Szilárdan" áll majd: héb. esetleg csak: felállítva lesz. Ritmikail okból is bizonyára glossza, amely a következő képes kifejezést /in capita/ materialisan érti: persze a Szentlélek ezt a glosszát is spirituálisan /képesen/ érti.

Tetején: be "rósh". Szokás a héberben a főnévi állítmány elé a be prepozíciót tenni / beth essentiae, a mibenlét bannben-je. "Feje lesz a hegyeknek, vagyis a legfőbb hegy /kicsisége ellenére nagyobb jelentősége lesz minden más hegynél/.

Magasabb lesz a halmoknál: héb. fölemeltetik a halmok fölé: talán glossza /terheli a ritmust/: a glosszátor bizonyára térbelileg, a Szentlélek pedig képesen érti, mint előbb a "szilárdan áll" szavakat.

Hozzátódulnak: özönlének /a szó gyökere folyamot, áradatot jelent/.

Mind a nemzetek: a névelő esetleg glossza /ritmus, párhuzam/, és akkor "mindenfajta nép". A glossza legfőbb tulajd, de nem tarzít: és a túlzást is garantálta a Szentlélek, s a megvalósulás igazolta.

Es így szólnak: glossza /terheli a ritmust/: a szerzőnek elég volt egy "kettőspont"-nak megfelelő szünetet odagondolni.

Hogy megtanítson... járjunk: rövidebb sorok, glossza.

A tanítás: a héberben nincs névelő, de költői szövegekben elmaradhat: lehetne így is érteni: Mert tanítás jó Sionból és Jahve-ige Jeruzsálemből. - Nehéz eldönteni, hogy ez a felsor-pár a népek szava-e, vagy már a prófétáé. Valószínű, hogy az előző sorral együtt a népeké: hiszen már ismerik ekkor Jahvét, mert Jahve házához zárandokolnak.

Olvasztják: héb. szószerint: összezúzzák. König: átkovácsálják.

Sarlókká: héb. szőlőmetszőkésekkel.

Nemzet...hadviselést: glossza /ritmus/.

A jóvendülés szerint számos és mindenfajta nép / a végső fogalmazásban minden nép/ elismeri Jahvét Istenének.

Sion hegye lesz a vallási központ, ahonnan Isten ígését várják. Jahve a pogány népek között is megteremti a békét, úgy hogy fegyverre már nem lesz szükség.

1. A jóvendülés tehát a zsidó népen keresztül /a zsidó nép Istenének elismerése által/ boldogságot /békét, amely a boldogságnak legfőbb eleme, v.ö. a héber köszöntést: shalom/ ígér a világnak. A boldog kor vallás megszervezése a zsidó

nép nemzeti központjához fűződik. A boldogságban elsősorban földi boldogságot érzékeltek, /béke/ de a tiszta istenhit és az isten utasításoknak való alávetettség jelzi, hogy a boldogság alapja lelki, és a szép költői kifejezés mögött sejtjük, hogy a szöveg valóban minden kívánható boldogságot meg akar ígérni, úgyhogy legalább is a Szentlélek eszközeként alkalmas szimbólum a teljes /külső és belső, lelki/ boldogság szemléltetésére.

2. A héber nép középponti szerepe a földi Isten-ország külső szervezeteire vonatkozó ígérlet. Istennek az egyes népek számára tett földi ígéreteire vonatkozólag irányadó Jer. 18,7-10.

"Egyszer kimondom egy nemzetről és egy országról, hogy gyökerestül kitépem, elpusztítom és szétszórom. Ha az a nemzet azonban megbánja gonoszságát, amely miatt ellene szólottam, én is megbánom ama rosszat, amelyet vele cselekedni akartam. Máskor kimondom egy nemzetről és egy országról, hogy felépítem és elültetem. Ha azonban gonoszat cselekszik szemem előtt, úgy hogy nem hallgat szavamra, megbánom ama jót, amelyről azt mondtam, hogy megteszem neki".

Isten földi ígéretei tehát feltételesek, függenek a nép magatartásától. Ha a nép, mint nép, érdemtelené válik rájuk, pl. azáltal, hogy hivatalos vezetői szembehelyezkednek Isten egy igazolt küldöttével, akkor nem számíthat teljesülésükre.

V.8. Mt.21,43: Bizony mondom nektek, elvétektik tőletek az Isten országa, és olyan népnek adatik, amely megteremti annak gyümölcsét.

3. Azt, hogy a világbéke csak szimbólum-e a Szentlélek szándékában a lelki boldogságra, amely minden szenvedés között is meg tud valósulni /1. a misztikusok beszámolóit/, vagy valódi külső békét is jelent-e /gondoljunk a feltámasztás utáni állapotra/, pusztán az ószövetségi szöveg alapján nehéz eldönteni. Annnyit azonban már itt megemlíthetünk, hogy a próféták szemléletében a Messiás eljövetele és a végítélet még nem különül el, a földi Isten országának megalapítását és a végső boldog állapotot egy képben szemlélik.

Deuterójesaja.

St. Porubcan S.J. Il patto nuovo in Is. 40-66 /Analecta Biblica 8/, Roma, Pontificio Instituto Biblico, 1958. - J. Coppens, Le Serviteur de Yahvé. Sacra Pagina, Miscellanea Biblica Congressus Internationalis Catholici de Re Biblica /Bibliotheca Ephem. Theol.Lovan. XII-XIII/, Louvain, 1959, 434-454.o.

Deuterójesaja irodalmi összetétele mindmáig vita tárgya. Lazán egymás mellé sorakozó prófétai dalokból áll, amelyek legtöbbjét közös gondolati háttér kapcsolja egybe: Izrael várja a babiloni fogságból való szabadulást. Jahve az egyetlen igazi isten, a pogány istenek semmik: az Ur a történelem irányítója, amint Ő volt a világ megteremtője is. Izrael népét választotta ki, hogy fölségéről az egész világ előtt tanúságot tegyen. Izrael bűnei miatt elvesztette nemzeti létét: de a fogságban levezekelt bűneiért. Jahve nagyot fog tenni vele, visszavezeti hazájába, új és boldog nemzeti lé-

tet ad neki. A többi népek ebből megismerik Jahve hatalmát, Ot ismerik el Istenüknek és a zsidó nép vezetése alatt élve- zik Jahve uralmának békéjét és boldogságát.

Külön említést érdemel négy szakasz, amelyeket Jahve szol- gájáról szóló dalokként szokás emlegetni: 42,1-4: 49,1-6: 50,4-11: 52;13-53,12. Sokan ezeket más szerzőnek tulajdonít- ják, vagy az eredeti szerző később betoldott szakaszainak. Nézetünk szerint az erre felhozott érvek nem meggyőzők: any- nyi azonban kétségtelen, hogy különösen az első, második és negyedik szöveg több átalakításon ment át, úgyhogy mai for- májában nem tekinthető Deuterojesaja művének, gondolati tartalma is módosult.

Jahve szolgája Deuterojesajában általában Izrael népe. De megkapja ezt a nevet Cyrus is, ugyszintén Jahve prófétái is. Az említett négy szakaszban nincs megnevezve, kit kell Jahve szolgáján érteni. Mivel e szakaszok jelenleg Deutero- jesajában foglalnak helyet, tehát legalább is a betoldó szán- déka szerint /ha a szakaszok későbbi betoldások/ Deuteroje- saja általános összefüggéséből, szorosabban pedig a szakasz- kat közvetlenül környező szövegösszefüggésből kell választ keresnünk arra a kérdésre, hogy kiről szólnak. Természetesen ez az értelmezés nem kerülhet ellentétbe maguknak a sza- kaszoknak a meg nem nevezett Jahve-szolgájáról szóló taní- tásával, mert ekkor inkább a betoldó eljárását lennének haj- landók ésszerűtlennek minősíteni.

/ A Jahve szolgája szakaszok különálló voltának kérdése főképpen a negyedik szakasszal kapcsolatban merül fel. Nem látjuk igazoltnak, hogy az első három szakasz a negyedikkel olyan szoros egységet alkotna, hogy pusztán e miatt már ki kellene ezeket emelni Deuterojesaja szövegéből. Ezért elem- zésüket a szokott sorrendjükben végezzük el. De végleges állásfoglalás természetesen csak mind a négy szakasz elemzé- se után lesz lehetséges./

A szakaszok különállásáról általában röviden annyit em- litünk még: nem tartjuk valószínűnek, hogy név nélkül szóló- tak valakiről eredetileg, sem pedig azt, hogy egy nagyobb műből vannak átvéve, amelyben Jahve szolgájának kiléte még közvetlenül felismerhető volt: ebben az utóbbi esetben ugyanis semmiképpen sem értenők, miért kerültek mai helyükre, ere- deti értelmük teljes elhomályosításával, sőt az új környe- zet folytán megváltoztatásával.

Az első Jahve szolgája dal.

Először a főt megjelent terjedelemben vizsgáljuk: egyesek szerint néhány további vers is hozzá tartozik.

Az első dal helye Deuterójesaja dalgyűjteményében.

A dalgyűjteményt a kitörő örömeinek jórészt azonos szavakkal megfogalmazott dithyrambusa osztja meg jól megkülönböztethető három részre: 44.23 és 49.13-ban. Az első részen belül hasonló örömeinek található 42.28 10-12-ben, amely szintén érzelmi visszhang a próféta ajkán az előbb elhangzott kijelentéséhez, s utána a kijelentések új sorozata kezdődik.

40-41 gondolatmenete:

Az Ur vigasztalást hirdet népének, Jeruzsálem bünei bocsánatot nyertek. Jó az Ur a pusztaságon keresztül: hozza zsákmányát, pásztorként tereli haza Babilon népét. Ó a világmindenség teremtője, a történelem Ura. Izrael az Ő kiválasztott szolgája, akit most dádadalra visz, megsemmisítve ellenségeit.

Szövegelemzés.

Szövegünkben bizonyos ritmus lüktet. Az első vers első két sora tökéletes gondolatpárhuzam, 3-3 hangsullyal. Ugyanúgy a 3. vers első két sora is. A harmadik vers utolsó sora magános félvers: valószínűleg glossza. A 4. vers első sorához nehezen simul, mert ez szorosabban kapcsolódik a következőkhöz. Három sört találunk a 4. versben is.: az utolsó a középsőhöz a héberben "és" kötőszóval kapcsolódik /el nem lankad és el nem török/ míg igazságot nem állít fel a földön és /míg/ tanítására nem várnak a szigetek. Igazság és tanítás, föld és szigetek tökéletes párhuzam: viszont az első sorban gyanús, hogy a "lankadt" szó azonos a lankadt mécsből jelzőjével, a "letörök" pedig a megtört nádszáléval. Ha ez a sor is glossza, akkor a két utolsó sor a harmadik vers két első sorához kapcsolódik. A 4. vers első sora arra mutat, hogy a glosszátor a 3. vers első két sorának igéit még tárgyatlannul értette. /A 3. vers 3. sora valószínűleg későbbi glossza a 4. vers első soránál/. A megtört nádszál nem török össze egészen /jeshubbar, az intenzív ige szenvedő alakja, nem pedig az egyszerű ige cselekvője, jishbór: a magánhangzók közül csak ezt az "ó" hangot jelöli betűvel a mássalhangzós szöveg, de ezek a hangzópótló betűk annál ritkábbak, minél régebbiek a szövegek, úgyhogy könnyen feltehető, hogy ezen a helyen sem jelzett semmit a szöveg/ és a lankadó mécs nem alszik ki/ az egyszerű ige az intenzív-től, amelyet a jelen esetben a masszoréta szövegben, műveltető jelentésben olvasunk, csak pontozásban különbözik/.

Ritmikailag legkevésbé sima a 2. vers: nem kiált ő majd és nem emeli fel, nem hallatja odakinn szavát. Az első fél-sor hiányos, csak két hangsúly van benne, hiányzik az ige tárgya is. /A latin és magyar fordítás odagondolja a panim /arc/ szót: arcot felemelni a héberben a személyválogatást jelenti. De az értelem így is zavaros marad, a második fél-verse visszatér a hangoskodás gondolatára/. A héber szöveg legegyszerűbb értelme, hogy a tárgyat a második félversből értsük oda. Persze a fogalmazás nehézkes és a ritmus csonka marad. Ugy látszik, a 2. verset beíró glosszátor a Szolga működésének szelid voltát akarta érzékeltetni, mikor a főt-

említett többi glossza már bent volt a szövegben: elébe tette az egésznek a maga mondanivalóját, mert alább már nem volt alkalmas hely, ahová beszűrhatta volna.

Az 1. vers 3. és 4. sora szükséges az értelem miatt: versitmus szabályos, gondolatritmusa nem párhuzamos, hanem haladó.

Végezelményben egy 4 versből álló dalt kapunk.

Ime: lehet bemutatás: de nem látni, kinek vagy kiknek és kit.

Szolgám: szokás a héberben a hangsúlyos mondatrészt, amelyekről valamit mondani akarunk /logikai alany/, kiemelni a mondat szerkezetből és a mondat elé tenni, a mondaton belül pedig névmással helyettesíteni, amely olyan esetben kerül, amelyet a kifejezőmód és mondat szerkezet éppen megkíván. PL. Deus - in caelo sedes eius. Latinos lenne: Dei sedes in caelo est. Az előrevett mondatrésznek ezt a mondat szerkezetétől függetlenített helyzetét nevezzük casus pendens-nek. A héberben a mi helyünkön ezt találjuk: szolgám fogom őt. Ez tekinthető casus pendens-nek: szolgám fogom /támogatom, felkarolom/. /A magyar fordítás a két utolsó szót mellékmondatnak tekinti: akit fogok. Nyelvtanilag ez is lehetséges, mert a vonatkozó névmás elmaradhat, mint az angolban /the news told me/: a héberben ilyenkor ki kell tenni e személyes névmást, s ez fogja viselni azt az esetet, amelyet a vonatkozó névmásnak kellett volna viselnie. Vagyis ismét csak: szolgám fogom őt. /Ha az "ime" nem bemutatás, akkor a "szolgám" szónak casus pendensnek kell lennie.

/A "fogom őt" ettől még lehetne jelző: de akkor a casus pendens folytatását előbb kell keresnünk: "reá adtam lelkemet". Ebben az esetben a kijelentés hangsúlya az utóbbi mondatban van, a két jelző /akit támogatok, akiben kedvemet találok/, ismerősnek van föltételezve, az olvasó hangsúly /figyelemfölvívás/ nélkül is rögtön elfogadja. /Ebben az esetben természetesen maga a szolga is ismerős: mivel a szövegben nincs megnevezve, csak a contextusban kereshetünk felvilágosítást: 41,8-9 alapján Izraelre kell gondolnunk/. A szöveg eszerint ezt mondandó, hogy Izrael, amelyről az előbbiekből már tudjuk, hogy az Úr felkarolja és kedvét találja benne, isteni erőhatás részese /vagy részese lesz: a perfektum a biztos jövőt is jelentheti/. A felkarolás ígérete már említve volt 41,10-ben: de Jahve tetszéséről eddig még nem történt említés. Ezért is, de a nagyobb szónoki hatásra való tekintettel is, úgy véljük, hogy 42,1 első fele nem a vers második felének alanya csupán, hanem külön kijelentés, amely megismétli a felkarolás ígéretét és megokolásul felhozza, hogy a szolga tetszést nyert Jahve előtt. - Ha így az első félvers jelzőiről nem is föltételezi a szerző szükségképpen, hogy az olvasó ezeket már előbből ismeri, magát /a szolgát minden további magyarázat nélkül emlegeti, tehát föltételezi, hogy az olvasó tudja, kiről van szó: így a szolga, a contextus alapján, mindenképpen csak Izrael lehet.

Választottam: v.ö. 41,8-9. Casus pendens, amint a párhuzamos szolgám.

Kedvemet találok benne: ennek további oka itt nincs megjelölve. Azt tudjuk az előzőkből, hogy Izrael a fogságban megtisztult bűneitől. A közvetlen szövegösszefüggésből azt látjuk, hogy Isten küldetést szán neki: a világbéke megteremtését és a nemzetek kormányzását. Névszerint itt nincs megemlítve, de ebből is következik, hogy az egy igaz istent az egész világ előtt ismertté teszi.

Reá adtam lelkemet: szokásos kifejezés az isteni erőhatás kifejezésére, rendszerint valamilyen küldetéssel kapcsolatban: pl. Iz. 11, 2-5: 61, 1-3. stb.

Igazságot: a kormányzó és ítélkező hatalom által érvényre jutó igazságot /mishpat:shaphat itélni, shóphét a bíró v. fejedelem/. A szó nem elméleti igazságot, vagyis tanítást jelent, sem egyéni erkölcsösséget, mint másutt az igazvolt, igaz élet stb., hanem közrendet.

Visz: előad, kivisz. Kiterjeszti az igazságosság uralmát a nemzetekre.

Megtört nádezá, füstölgő mécsbél: az intranzitív /tárgyatlan/ alapértelme szerint a szolga jelenlegi állapota: ha elfogadtuk, hogy a szolga Izrael, akkor a fogság idején való elesettségére kell gondolnunk: nem fogja végképp erejét veszteni, hanem végrehajtja küldetését.

Hűségesen: héb. igazsággal, valóban. Nem fog letörni, hanem valóban végrehajtja küldetését.

Visz igazságot: közrendet visz ki /mint l.v./: megteremti a világbékét.

Tanítására: parancsára. A tóra szó alapjelentése utmutatás, utasítás: jelenthet tanítást is, törvényt is.

Mishpat-tal párhuzamban itt parancsot jelent.

A szöveg tanítása: Izrael, Isten erejétől támogatva, annak ellenére, hogy egyelőre még elesett állapotban van, az egész világon uralkodni fog, igazságosan és békében, sőt a késői átdolgozó szerint szelíden, szerényen és jóságosan.

Mint nemzetnek szóló ígéret természetesen ez is függ a Jer. 18, 7-10-ben jelzett feltételektől. A pogány népekre vonatkozóan annyit kiolvashatunk belőle, hogy Isten az egész világnak igazságos békét szán, s ezt a szándékát a zsidó népen keresztül óhajtja végrehajtani. Hogy a földi béke valóságos ígéret-e, vagy csak szimbólum, az épp ug y kérdés marad, mint Iz. 2, 2-4-nél. /V. 6. 43. o. 3. sz./

Mt. 12, 17-21 szerint ez a szöveg Jézusban beteljesedett jövendölés. E szerint legalább is spirituális értelemben messiásinak kell tekintenünk a Messiás személyét illetően is, nemcsak mint a messiási országra vonatkozó ígéretet. A szövegnek ilyen értelmére utal már az Atya szava is Jézus megkeresztelésekor, mikor szövegünk szavait használja föl a Fiu bemutatására /akiben kedvem telik/. Némely jel arra mutat, hogy már Jézus korában ismeretes volt egyes zsidó körökben legalább a negyedik Jahve szolgája dainak a Messiás személyére való értelmezése /H. Hagermann, Jesaja 53 in Hexapla, Targum u. Peschitta. Gütersloh 1954, ismerteti Ephem. Theol. Lovan. 1955, 675-6. - J. Jeremias, Zum Problem der Deutung von Jes. 53 im palastinischen Spätjudentum, az Aux sources de la tradition chrétienne tanulmánygyűjteményében, Neuchatel-Paris 1950, 113-9 o., ismerteti Biblica 1954, 509/: v. 6. Ap. cs. 8, 34 Kandaké főemberének kérdésével. Így könnyen olvashatják többi dalt is ilyen szemmel, s ebben az Újszövetség világánál jog al láthatjuk az isteni gondviselés művét, hogy minél több támaszpontot akart nyújtani a Szentírás betűjén csüngő zsidóságnak a keresztyén hit és a Szentírás összhangjának felismerésére, persze az ő akkori Szentírás-értelmezésük szerint. Magában a szövegben azonban eddig nem találtunk kétségtelen utalást az egyéni, értelmezésre: bár 42, 2 szerzője talán már így értette a szöveget, mert kijelentései sokkal könnyebben érthetők egy személyre, mint az egész népre. /Kumrán Jahve szolgáját

általában kollektive értelmezi: W.H. Brownlee, The Servant of the Lord in the Qumran Serolls, II. Bulletin of the American Schools for Oriental Research, n°135, 1954, 338-38 o., ismerteti Ephem Theol Lovan, 1955, 487/.

Ha 42,2-t egyénre való értelmezésnek tekinthetjük, akkor 42, 1-4 végső megfogalmazása természetesen már szöveg-értelmelem szerint vonatkozik a végső idők nagy királyára/u.n. "direkt" messiási szöveg/. Egyénileg is, nemcsak a messiási országot tekintve/.

Iz 42,5-9.

Ritmika, szövegértelmelem, gondolatmenet sokkal homályosabb, mint az előző szakaszban.

5.v. Az ég kifeszítése és az föld kiterítése szép természetes kép, a vers 5. sora ritmikailag kissé nehézkes: így inkább az 1. sort tartjuk eredetinek: 1-2 és 3-4 ritmikailag jó fűlsor-párok.

6.v. A nemzetek világosságává: LXX B-kódexéből és egyes más görög kódexekből hiányzik, 49,6-ban olvassuk, s ugyanott alább 8-ban a nép szövetsége után a szir fordítás ismét betoldja. Kétségtelenül párhuzamos kifejezésnek értették a kettőt legalább is egy bizonyos időszakban /a már személynek gondolt Jahve szolgálja hivatásáról, egyrészt a néppel, t.i. a zsidókkal, másrészt a többi népekkel, vagyis a pogányokkal kapcsolatban/, s így kerülhetett be utóbb egyik a másik mellé. Alig látszik valószínűnek, hogy a LXX vagy valamelyik másolója a két párhuzamosan hangzó kifejezés közül az egyiket kihagyta volna. - A 3. sorban csak két hangsúly van. 49,8-ban öríztelek meg után olvassuk folytatólag ugyanezeket a szavakat: könnyen feltehető, hogy emlékezet alapján "pótolta" itt egy régi másoló.

7.v. Vakok, börtön, sötétség a jelenlegi szövegben jól kapcsolódnak a nemzetek világosságához. Ez az utóbbi kifejezés azonban, mint láttuk, itt valószínűleg nem eredeti. 9-ben börtön, foglyok, vakok, sötétség Izraellel kapcsolatban vannak említve. 42,7 igéinek alanya nem szükségképpen Jahve szolgálja, mert a héberben gerundiumnak megfelelő szerkezet van /lé dativust jelző prepozíció és infinitívus: latin megfelelői -ndo és ad -ndum/: így lehet Jahve az alany, a szolga személye a szövegben meghatározatlan marad /az összefüggés alapján Izrael/, és a vakok, foglyok, sötétségben ők jelenthetik /szintén/ Izraelt.

A szolga egyéni értelmezése tehát a 6. és 7. v. egybevetéséből nem tűnik ki /a nép szövetsége elnevezés jelentéséről alább lesz szó/, a vakok stb. pedig jelenthetik Izraelt. De mégsem gondoljuk, hogy a szerző itt Izraelnek a fogságból való szabadulásáról akart beszélni, hiszen már ennél sokkal többről, Izrael világhivatásáról beszélt az előző szakaszban. Ezért valószínűnek tartjuk, hogy a vakok stb. említése is a 49.fej.-ből, toldásképpen került bele szövegünkbe.

8.v. Ritmusa kissé zavart, bár két fűlsort ki lehetne hozni belőle. A bálványokkal való egybevetés a 40-41. fejezetben már bőven szerepelt, a gondolatot onnan vehette át a következők erősítésére egy glosszátor. 8-9 fő mondani-valója kétségtelenül a 9.v.-ben van, ez új és ez a csattanó.

9.v. Ritmikailag ennél tarthatunk meg belőle: A régi dolgok im bekövetkeztek - új dolgokat hirdetek én, létre

fognak jönni. Ez jól illik az 5-6.vershez, mint együtt 1-4-
hez, mint megokolás: Én vagyok a világmindenség ura: eddig
is különleges gonddal irányítottam Izrael sorsát: ha most
valami egészen újat és nagyot jelentettem is ki róla, nem
lehet senkinek kétsége, hogy az is meg fog történni.

Az Ur Isten: héb. az Isten, Jahve.

Megerősítette: a szó jelentése ledöngöl, laposra szét-
kalapál: itt, az ég kifeszítésével párhuzamban és a sarjad-
zó dolgokra is vonatkoztatva, a megfelelő jelentés: Kiterjeszt.

Lehelletet: neshamá, mint Gen.2,7-ben az élet lehelle-
te: erre támaszkodva és az értelem szerint helyesen toldja
be a magyar fordítás világosság kedvéért az "éltető" szót.
A népnek: terheli a ritmust, glossza. Értelmileg nem lenne
rossz, de leszűkíti a gondolatot az emberekre, holott a
sarjadék után inkább az egész "életpárás" népségre /emberek-
állatok/ gondolunk.

Mely raita van: héb. csak:rajta.

Es lélekzetet: nem mond újat: főntebb glosszának minő-
sítettük.

Igazságban: erkölcsösségben, becsületességben. Isten
akkor "becsületes", amikor megtartja a sínai szövetséget
/jutalmazza a jókat/. Ezért utóbb minden isteni jótéteményt,
jóindulatot "igazságnak" neveznek.

Hiytalak meg: t.i. a többi népem közül, választott
népemé.

Oriz/te/lek meg: a nagy nemzeti csapás, a két ország
bukása és Jeruzsálem pusztulása után is: nem enged/te/:
szétszóródni és felszívódni a többi népek között. Impf.

Es tettelek: szintén impf.: teszlek.

A nép szövetségesevé: héb. népnek szövetségesevé /nincs
névelő: de költői szövegekben odagondolható/. A szövetség
héber szavának /berit/ etimológiája még nincs kétségtelen-
ül tisztázva. A bára ige nyitott torokállással befejezve,
ellentétben a bára alkotni igével, amely zárt torokállással
végződik/ evást jelent, s a szót nyelvészeti szabálysze-
rűen ebből az igéből kell származtatni. Bizonyára a szövét-
ségkötéssel kapcsolatos lakomát jelentette eredetileg, mint
nálunk szokás a lakodalom szót használni esküvő vagy házas-
ságkötés jelentésben. Alátámasztja ezt az etimont a szövet-
ségkötés héber kifejezése: berit-et /vágni": eredetileg
talán csak a lakomához szükséges állatot, később a szövét-
séget megerősítő áldozathoz szükséges állatot /a "ketté"-vá-
gás motívuma valószínűleg késői értelmezgetés, méginkább az
ezzel kapcsolatos "átmenés a féldarabok között", Gen.15,10,
Jer. 34,18: az ősi kifejezés aligha ered ilyen bonyolult
eszméből/. - Mivel a nyitott és zárt torokállással végződő
igék ragozása között sok az érintkezési pont és keveredések
is fordulnak elő, későbbi etimológia kereshette a berit szó-
ban az alkotni ige gyökét. /Indítást adhatott erre az is,
hogy az ószövetségben sokszor esik szó Istennek az emberek -
kel kötött szövetségéről, ebben pedig, az esetek tényleges
tanúsága szerint is, Isten nem egyenrangú fél, hanem szüve-
rűn kezdeményező és rendelkező. Az Istentől kezdeményezett
szövetség sokkal inkább "rendelés", mint áldozat: pl. Noé
történetében a szivármány-"szövetség" nem kapcsolódik áldo-
zattal: Noé kakája hála- és kultusz-áldozata előbb volt,
a szövetségről csak utána esik szó s ezt nem erősíti

meg semmiféle áldozat, még kevésbé lakoma. /Az alkotni ige alapulvételével a szó jelentése "alkot"-mány, megalkotott dolog, alkotás, megállapítás /constitutio/. Ennek elég jól megfelel a görög fordítás szokásos szava: diathéké /dispositio/.

A népnek szövetsége kifejezés alaphelye Iz 49,9: "Igy szól Jahve: A tetszés idején meghallgat/ta/lak, és a segítség napján megsegítettelek. Es megőriz/te/lek vagy: kiformal/ta/lakés /a/ nép "szövetségesszévé teszlek /tettelek/, a föld /ország/ föllállítására, /föltámasztására/, az elpusztult birtokok /örökségrések/ birtokbavételére. Mondván a bezártaknak:menjete ki! - a sötétségben lévőknek:kerüljete napvilágra!" Az előző versekben ez a fejezet is Jahve szolgáljáról szól, aki itt is névtelen, de itt sem mutat olyan tulajdonságokat - késői glosszatori tevékenység nyomait leszámítva - amelyek Izraeltől megkülönböztetnék. -Ha feltesszük, hogy a szolga itt is Izrael, akkor a "népnek szövetsége" kifejezést népnek alkotmányára, nép-alkotmányra: olyan létesítményre, amely nép /genetivus explicativus/ kell értenünk, s Izrael népi létének helyreállítására kell gondolnunk. - Természetes, hogy később, amikor a szolgát már személynek tekintették, a kifejezés már csak ugy volt érthető, hogy a/zsidó/ nép számára lesz ő szövetség, vagyis szövetséghez metonymia causae/.

A nemzetek világosságává: Iz 49,6-ból került ide: ott is glossza.

Iz 49,6-nak 4. és 5. sora nem tartozik bele eredeti összefüggésbe, mert alanya Jahve, míg az 5.v. végén a szolga az alany, a 6. vers első sora pedig kétségtelenül glossza. /A 6,v,2.és3. sora gerundium, tehát az alany nincs meghatározva/. Minthogy a 6.v. 4.és5. sorához új alany kell, új alanyt pedig csak a 6.v. első sorában találunk, ezért a 4. és 5. sor nem lehet korábbi az első sornál. Természetesen későbbi sem, mert az első sor célja éppen a szolga Izraelen tulmenő hivatásának hangoztatása, amelyről a 4. és 5. sor szól. Nyilvánvaló, hogy itt a szolga már különbözik Izraeltől, hiszen Izraelhez van küldetése: és azonos azzal, aki Jahve küldöttként meghozza Izraelnek és az egész világnak a boldogságot, vagyis a Messiással, ahogy ezt a személyiséget a Kr. előtti utolsó másfél század nevezi. Más szóval, a 49,6 glosszája kétségtelenül direkt messiási /szövegértelmezés szerint messiási/ hely.

Akkor pedig 42,6-ban is már csak mint direkt messiási szöveg került bele, tehát aki ide beírta, már az első canticumot is direkt messiási szövegnek értette.

Hogy megnyisd stb.: a fentebbiek alapján a 6.v. 3. sorához /Jahve jótéteménye Izraellel/ kapcsolódó glosszarészlet: megnyitva stb. A 6.v. 4. sorának beiktatása után később önként adódhatott, hogy az egész világnak a./ a pogányságból /lelki vakaságból: Izraelre vonatkoztatva inkább a reménytelenséget vagy a Jahve tervei iránt való értetlenséget jelentette/ és földi szenvedésekből, főleg a kényurak által történő elnyomatásból való megszabadítására értsék. b./ Persze mi itt a bűn és a gonosz lélek rabságából való megszabadulásra gondolunk, a megvalósulás fényénél nézve a szövetséget /spirituális értelem/. Ha a szabadulást pusztán szimbólumnak vesszük, akkor természetesen már maga a szövegértelmezés mondja a lelki szabadulást: ebben az esetben nem volt keresendő.

dulást: ebben az esetben nem kell keresnünk, hogyan valósult meg a pogány népeknek /fizikai rabságból való szabaddulása/. A végállapotban ez is meglesz, v.o. 43.o. 3.sz.

En vagyok stb.: ha ritmikus sort akarunk alakítani a versből, ennyit tarthatunk meg: En vagyok Jahve, ez az én nevem és nem engedem át másnak dicséretemet. De mint mondtuk, az egész vers valószínű, hogy glossza.

A régi dolgok stb.: A vers eredetileg az ígéretek bekövetkeztenek bizonyosságát akarta kiemelni. A glosszátor az előremondást, az ebben megnyilvánuló isteni tudást állítja előtérbe.

Jahve meg tudja valósítani 1.4-ben tett ígérteét.

Iz.42,5-9 alapszövegének tanítását v- fontosabb /ritmikai elemzés,9.v./ röviden összefoglaltuk. Egy közbülső glosszaréteg, mint láttuk, Izrael népi létének helyreállítását említi és szemlélteti képes beszédben /6.v. 3.sor és 7.v./: a végső szöveg /talán még ilyen elgondolással nevezi Izraelt a népek előtt ragyogó fényességnek/ az egész világra kiterjedő, vakokat megvilágosító világosságra értendő: ebben az utóbbi értelemben veszi a "nemzetek világossága" kifejezést a Nunc dimittis is/ világosság a nemzetek kinyilatkoztatására", ahol a nemzetek számára adott kinyilatkoztatásra kell gondolnunk./.

A második Jahve szolgája dal.

Iz 42,13-44,22 rövid tartalma: Az Ur nem marad tovább tétlen. A zsidó népet bűnei miatt fogságra adta, de most megszabadítja Babilonból. Ő az Isten, a bálványok semmik: legyen az ő népe iránta teljes bizalommal.

44,24-gyel kezdődik egy új, nagyobb rész, Deuterojesaja nagyobbik része, amelynek végső határáként 49,13 dóxológiáját jelöltük meg. Ezen a részen belül szembetűnőbb elválasztó lírai részletekre találtunk 45,8-ban és 48,20-ban. /48,21 bizonyára még ehhez tartozik: 48,22 kiesik a szövegösszefüggésből, vsz. 57,21-ből idekerült glossza: 49,1-gyel az összes magyarázók szerint új szakasz kezdődik./

44,24-48,19 rövid tartalma: Jahve megvalósítja szolgáinak, hírnökeinek szavát /44,26 első sorában a párhuzam miatt többszám kell, s ehhez mássalhangzó-változtatás nem szükséges/: talpra fogja állítani Jeruzsálemet. Terveinek végrehajtásában a hódító Cyrus lesz az eszköze. Egyedül Jahve az igaz Isten, aki mindent alkotott, a történelmet irányítja és a jövőt előre megmondja. Babilon elbukik.

Ritmikai elemzés.

49,1 két jóX felsor-párt ad, a szokásos 3-3 hangsúlylyal. A gondolatritmus is tökéletes párhuzamot mutat. A 2. versben csak 3,2 hangsúly felsor-párokat találunk. Szép, szemléletes kép a harcra készen tartott, de még ki nem mutatott, két átütő erejű fegyver. - Az 1.v. után azt gondolnánk, hogy a beszélő személy léte kezdetétől van ellátva ezekkel a sikert biztosító fegyverekkel. Viszont a 4. versben arról olvasunk, hogy már fáradzott, de hiába.

/"hozzá": a héber nem különbözteti sibi és ei között: "magához" érthető úgy, mint a franciában chez lui "mágnál" vagyis otthon/, és összegyűjti otthonába Izraelt / a héberben "hozzá" gyűjtetik helyett "nem" gyűjtetik van, kétségtelenül a későbbi másolóknak az északi ország utódával, Szamáriával szemben való antagonizmusa miatt: eredetileg "hozzá" vagy "neki" lehetett, mint Jákóbnál./ Helyreállításában, visszatérítésében: szintén gerundiumok: alanyuk nem annyira Jahve, mint inkább általános alany, amelyet a héberben az egyes 3. személy is kifejezhet: helyreállítsák stb., vagyis helyreálljon /a logikai alany valóban Jahve, de mivel Jahve a mondatban már más vonatkozásban említve volt, a grammatikai szerkezetbe jobban illik az általános alany/. Hogy üdvösségem; stb.: szintén gerundium, tehát nem szükségképpen a szolga az alany. Ugyanakkor gerundium mondás igék alkarja is és itt is legjobb általános alanyt érteni. Lásd még a 49. oldalt.

Izrael Szentje: Jahve transzcendenciáját fejezi ki, de egyszersmind azt is, hogy az egy igaz Isten Izraelnek nemzeti Istene.

Megvetett lélek: szószerint: lélek megvetettje: vsz. akit az emberek megvetenek.

Megutált nemzet: szószerint: /pogány/ nép megutáltja.

Az utakon: gör. minden uton: bármire, tetszés szerint.

Utakká: a hazatérés megkönnyítésére, amelyről a következő vers szól.

Hegveimet: az utak a hegygerincen kötötték össze egymással a védett magaslati helyeket /városokat/.

Feltöltetnek: az érintett ut az ókori Keleten ritka fényezés.

Messziről: a szerző szélső szemhatára Mezopotámia keleti széléig terjed, ameddig még zsidókat elhurcolhattak.

Tenger: a Földközi tenger: ennek szigetei és partvidékei jelentik a zsidók számára a világ nyugati részét.

Dél földje: héb. szinim: az előbbieket után bizonyára valamilyen déli táj: Syene /Asszuan, Egyiptomban/, Pelusium /héb. Szin/.

A harmadik Jahve szolgája dal.

Iz. 49, 13. lírai kitűrése után, 49, 14-től, ismét Jahve beszél, első személyben, Jeruzsálemnek, a Szentföldnek, a zsidóság népi életének újraélesztéséről. 50, 4-től kezdve váratlanul egy be nem mutatott más személy kezd beszélni. 51, 1-től újra az Ur beszél, sőt úgy látszik már, 50, 11-ben is, 50, 10 későbbi hozzáadásának látszik /11-gyel együtt/: olyanokhoz van intézve, akiknek Istene Jahve, és 3. személyben szól Jahve szolgájáról, akinek az ajkáról kell, úgy látszik vennünk 4, 9-et. A beszélő személy bizonyára 10-ben is Jahve: a szolga pedig más, mint Izrael. 4, 9-ben helyenként találunk gondolatpárhuzamot, valamilyes ritmikus lüktetést is, de az egész nagyon elüt az első két canticumban talált és Deuterójesaja alapszövegére jellemző 3-3-as ritmustól és szabályos költői fel-

építéstől. Így a szerője aligha maga Deuterojesaja, még kevésbé beszél benne Deuterojesaja a maga személyéről. A későbbi szerző az első személyben való beszéddel valószínűleg a második Jahve szolgálja dalt követi, s így feltehetően Izraelt beszélgeti. /Ez tehát még akkor is valószínű marad, ha 50,10, amelyben a szolgálja említve van, még későbbi betoldás/.

Szövegmagyarázat.

4-9:

Támasza lenni: gerundium. Pontosabb jelentés: felüditeni /gerund. felüditésére/.

Szavammal: "szó" a "fáradt"-nak birtokosa: a birtokviszony pótolja az ablativus limitationis-t: szó fáradtja a.m. szóra nézve fáradt.

Értelemes: talán glossza.

Hogy tudják támasza lenni: tudjak vsz. szintén glossza. Tehát:

Az Ur adott nekem nyelvet, hogy felüditse azt, aki belefáradt a beszédbe. /Izrael hivatása volt tanúságot tenni Jahvéról a népek között: a fogság elnémitotta: most az Ur újra erőt ad neki, hogy szólhasson.

Elleneztem: ellenkeztem.

6.v. korábbi multa vonatkozik: Izrael most elfogadja az Ur újabb megbízását: előbb pedig végigszenvedte a fogság megalázásait. Isten igazságot készül neki szolgáltatni.

Moly: v.ö. 51,8, ahol /szintén/ a népeket emészti meg.

10-11:

A 10.v. 5. és 6. sorában első személyben szól Jahve: a 10.v. 1. és 2. sorában harmadik személyben van róla szó /bár önmagáról beszélhet így/. 11.v.3.sor jussatok: LXX helyesen: járjatok.

Lángjába: LXX: fényénél /ur tűz, ór világosság: csak pontosági különbség van a kettő között/.

Tehát eredetileg biztatás a Jahvéban hívőknek, hogy éljenek bátran hitük fénye szerint, ne veszítsék el bizalmukat. A 10.v. első négy sora a megszólítás, a 11. vers első négy sora a kijelentés és felszólítás: Ki van köztetek, aki Jahvét tiszteli, aki hallgat szolgálja szavára és sötétségben jár, nincs világossága? - Ime ti mindnyájan tüzet gyujtatok /"kik" nincs a héberben: az ige participiumban áll, amely állítmány is lehet: tüzet gyujtok /vagytok/, lángokkal övezitek /vértézitek föl, erősítitek /magatokat/ t.i. az Istenben vetett bizalom fénye világít és ad biztonságot nektek/: járjatok tüzetek fényében, s a lángokban, amelyeket meggyujtottatok /tartsatok ki reményetekben/.

A 11. v. utolsó két sora a két középső sort büntetésre értelmezi: a láng itt a másoknak készített ártalom.

10-11 alapszövege Jahve szolgálját már személyre érti, akinek Jahve híveihez /zsidókhoz/ küldetése van. E versek szerője bizonyára az előzőket is személyre érti: s mivel 4-9 első személyben van, és 10-11-nek a szerője úgy látzik ennek a személynek a hallgatóit biztatja, Jahve szolgáljában 4-9 alanyát látja, akit ő talán azonosnak gondol magával Deuterojesajával. - 10-11 értelme tehát: aki megfogadja 4-9 szavát és hiszi, hogy Isten leszámol a benne

bizók ellenségeivel, annak, bár látszólag sötétben jár, a hite tüze világít: tartson is ki benne.

A 11.v.5.és6. sora viszont a 10.v. kérdésére a 11.v. elejét olyan értelmi válasznak veszi, hogy alig akad igaz ember: mindenki gonoszat tervel embertársa ellen: de még is fog bűnhődni érte.

A 10. v. 5.és6. sora /lehet/ a 11.v.5. és 6. soránál korábbi, /de későbbi is esetleg/.

Krisztusban a szöveg spirituális értelem szerint válaszol meg, de Deuterójesaja végső szövegében, a személyes Szolga Messiás-volta miatt, már szövegértelem szerint.

A negyedik Jahve szolgája dal.

Dtjes. hátralevő részének tartalma.

51,1-8: Jahve az egy Ábrahámot nagy néppé tette: ha megígéri a zsidó nép helyreállítását a fogság után, azt meg is tudja tenni.

Végrehajtja tervét, s ebben senki sem akadályozhatja meg.

9-11: lírai visszhang az Ur kijelentéseire.

51,12-55,13:

Babilon hatalmának vége. Eddig Izrael itta az Ur haragjának kelyhét, most ellenségei isszák majd. Jeruzsálemet nem tiporják többé a pogányok: Jahve megmutatja, hogy Ő a világ királya, helyreállítja Siont régi fényében, hazagyűjti Izraelt.

Amily dicstelen volt Jahve szolgája mostanig, olyan dicső lesz most, úgyhogy mindenki csodálkozni fog rajta. Szenvedéseivel boldogságot szerzett a világnak, bocsánatot Istentől a bűnösök számára. Türelemesen viselte szenvedését: gátlás nélkül halálra ítélték, de halála engesztelő áldozat volt: új életre támad fel, és sokak boldogításának lesz eszközevé, eszköze.

Jahve csak rövid időre hagyta el népét, most nagyobbá és dicsőbbé teszi, mint valah is volt. A pogány népek is Izraelnél keresik boldogságukat.

52,1-12-ben Sion megdicsőítéséről és a zsidó népnek a fogságból való hazatéréséről van szó. 52,13 minden külön magyarázat nélkül Jahve szolgájának megdicsőüléséről beszél. Jahve szolgája Deuterójesaja alapszövegében az eddigi részekben többször szerepelt külön bemutatás nélkül, s az összefüggés alapján Izraelt jelentette. Így itt is természetesen a zsidó népre gondolunk.

Ritmikai elemzés.

52,13 elég jó gondolati párhuzamot ad.

14-15: oly-éppugy: a héberben kén - kén /ugy-ugy/: mint kettős kötőszó jelentheti azt is: amint - ugy.

Ha így vesszük, akkor a 14.v. 2. és 3. sora jó párhuzamot ad, s az ezzel ellentétes kijelentést szintén jó párhuzamban adja a 15.v. első két sora. Így a 14.v. első sora glosszának tekinthető, mint pótlólag beiktatott újabb párhuzam /a kettős kötőszó félreértése miatt/ a 15.v. első két sorához, sőt most már a 14.v. 2. és 3. sorához is. 15.v.2.sorában fölösleges: "miatta". Marad 3 hagsúly.

A 15.v. harmadik sorában négy hangsúly lenne, de ha a hangsúlyokat a masszoréták jelzéseitől eltérően a 4. sor hangsúlyaival párhuzamosan osztjuk el /ahéber nyelv régebbi hangsúlytörvényei, amennyire kikövetkeztethetők, erre lehetőséget látszanak adni és az emelkedettebb beszédmód szinte megkívánja: mindössze a sor végén álló ige hangsúlyának az utolsó szótagról az utolsó előtti szótagra való hátravonásáról van szó/, akkor három hangsúly alá befoglalható a sor szótagállománya/ az ige kétszótagu, az előtte álló szó utolsó szótagja hangsúlyos lenne, de hangsúlytalanként kezeljük a közvetlenül rákövetkező előre-vont hangsúly miatt: a visszafelé következő hangsúlyig csak egy szótag van még, tehát amellé egy második sor elején a kötőszót elhagyjuk, elég jó 3-3-as hangsúlyt kapunk./ Kötőszófélét könnyen toldozgatnak be a szent szövegbe, bár nincs olyan szövegtanunk, amelyben ezen a helyen ott ne volna a kötőszó./ Csupán elég jónak azért mondjuk a hangsúlyelosztást, mert az első sorban egy hosszabb szóban /hallomásunknak/ mellékhangsúlyt is kell felvennünk, jóllehet a masszoréták mellékhangsúly nélkül olvassák a szót./

53,2 marad utolsó két sorát így olvassuk: és néztük és nem volt látni való. Így elmarad a "kívánatos"-nak megfelelő héber szó /hogy gyönyörködtünk volna benne"/, és a maradék a két magyar sorból összesen egy héber fél-sort ad. Az általunk kihagyott szó az összes szövegtanukban megvan ugyan, de könnyen lehet aránylag korai glossza.

53,3 második sorában befejeződik egy második négysoros versszak. A 4. sor kétütemű: a 3. és 4. sort ezért glosszának tartjuk, meg azért is, mert megszakítja a 4. vers elején folytatódó gondolatot.

53,4. Az első sorban nem az alany a hangsúlyos, hanem a birtokos névmás: az alany kitételét glosszának tartjuk: nélküle 3 ritmikai hangsúly marad. A második sorban egy mellékhangsúly beiktatásával ismét három ritmikai hangsúlyt kapunk. A többi szabályos.

53,5 első sorában elkapott szótagra /az "a mi gonosz-ságainkért" szóban a "gonoszság" szó tőszótagjára, amely azonban a szóhoz függesztett birtokos névmás miatt lerövidül/ kellene mellékhangsúlyt tennünk, hogy három iktust kapjunk. Mellékhangsúly kerül néha elkapott szótagra: itt különösen megokolná, hogy fokozatosan készíti elő az igazi hangsúlyt, amely a birtokos névmáson van. Ha elfogadjuk ezt a hangsúlyelosztást, és a 4. sorban is felvesszünk egy könnyen beiktatható mellékhangsúlyt /az "az ő kék foltja által" szónak inkább az első, mint a második szótagjára/, akkor a 4. és 5. vers ismét egy négysoros versszakot ad.

53,6-12 ritmikája ismét bizonytalan, hasonlóan 49, 7-12-höz. Ez a rész tehát később kommentárnak látszik.

Szövegmagyarázat.

52,13: Sikert arat: a héber sz szóelemző jelentése: értelmes lesz. Így fordítja a latin. De használatos jelentése a sikert aratni is. Az eddigi sikertelenség /babiloni fogság/ helyett sikerrel fog járni szereplése.

Szolgám: az első személyben beszélő valaki nem lehet más, mint Jahve. Jahvéról az előzőkben harmadik személyben volt szó, de beszélhetne éppenséggel saját magáról is

harmadik személyben, tehát lehetett volna eddig is ő a beszélő személy. /Egyesek a szó végéhez simuló első személyű birtokos névmás/ -i/ mássalhangzós jelét /j/ Jahve rövidítésének tekintik: akkor a próféta mondja a szöveget és Jahvéról 3. személyben beszél.

15: Hint meg: szövelemző jelentés: fakaszt, kibugyavant, felszóktat: az elképzelés vsz. az, hogy amikor meglátják a népek, pihentükből csodálkozva felugrálnak, hogy jobban láthassák. A LXX szerint: csodálkozni fognak a népek: a párhuzam is ezt kívánja.

Fogják be: összezárják /elnémulnak a csodálkozástól/.

53.1-5-ben /és még valamivel tovább is/ többes sz.

1. személy a beszélő: csodálkozásukat fejezik ki valakin, aki megvetett volt, valójában pedig a világ bűneinek megváltásáért szenvedett fájdalmakat és megaláztatást. A megvetett bizonyára azonos az 53.14-ben dicstelennnek mondott Szolgával, a csodálkozók pedig a 15-ben csodálkozó királyokkal. A próféta tehát a népek királyainak ajkára adja Izrael sorsának, megváltó szenvedéseinek elbeszélését.

Hallottunk: t.i. most, olyat, amit azelőtt nem: v.ö. 52,15.

X Karja: hatalma, hatalmas cselekedete. A következők alapján ez abban áll, hogy míg Izrael látszólag a fogság alatt nemzeti létében elbukott, most kiderül, hogy Istennek szándékai voltak vele, újraéled és az egész világnak ő szerzi meg a boldogságot.

Az Úr: amikor a kórus elhangzik, a pogányok már felismerték Jahvét: persze a prófétahoz viszonyítva az egész kórus a jövőben hangzik el.

2 Előtte: t.i. az Úr előtt. Vagy esetleg: maga előtt, vagyis csakugyan vaktában, irány és támaszték nélkül, egyedül.

Piatal hajtás: a héberben egy szó: zsenge, gyöngye hajtás: nem a duzzadó erőnek, hanem a csekély erőnek szimbóluma, mint a párhuzam /szója földből kiható gyökér/ mutatja.

3 Arca stb: héb. és mint az arcnak elrejtése őelőle /vagy esetleg: előlünk/: talán nem annyira azt akarja jelenteni, hogy ő rejtette el az arcát szégyenében, mint inkább, hogy szinte eltakartuk arcunkat előtte, t.i. a borzadástól, iszonyattól, hogy ne lássuk, annyira szánalmas volt.

4 Valóban: valójában pedig.

0: nem hangsúlyos. A hangsúly azon van, hogy a mi betegségeinket hordozta.

5 Békességünkért: javunkért, boldogságunkért.

Foltjai: héb. foltja: az egyesszam szemléletesebb, és élesebb ellentétet ad.

7 Feláldoztatott: a héber ige jelentése hajtani, kényszeríteni, gyötörni. Vagy: előterelték feláldozásra, vagy gyötörték.

Mert 0 maga akarta: héb. és ő alávetette magát.

8 Kiragadtatott stb: héb. szorongatástól és igazságtételtől elvétel: a -tól, -tól-nek megfelelő héber prepozíció sok esetben bonyolultabb határozót fejez ki, amelynek a "tőle elfordulva" kifejezés felelne meg: többekkel úgy véljük, a szöveg értelme az, hogy gátlás nélkül és igazságos ítélet nélkül adták halálra. A pogányok szemében Izrael ártatlanul szenvedett: a büntetést a fogság előtti bűneiért megérdemelte ugyan, de Jahve választott eszköze volt, népi létét nem lett volna szabad lehetetlenné tenni:

"sirenléskét" szót olvasnak...

Iz.10-ben is látjuk, hogy amikor az asszirok tulmennek gögjükben Jahve megbizásán, a büntetés ellenük fordul. Lehetne arra is gondolni, hogy itt már személyes Jahve szolgáljáról van szó: de 49,7-12 párhuzama alapján úgy véljük, hogy a canticumok részletesebb kommentálása eleinte még Izraelre gondol. Egy még ismeretlen jövőbeli személyről /ilyenre gondolnak a canticumok személyes átértelmezésénél/ aligha beszélnek ilyen részletesen külön kinyilatkoztatás nélkül: az új kinyilatkoztatás pedig valószínűleg önálló irodalmi alkotásban nyerne megfogalmazást. Egy meglévő szöveg elmékedő kifejtésénél csak akkor gondolunk az eredeti értelm megváltoztatására, ha az újabb szövegek az eredeti értelemmel már nehezen egyeztethetők össze.

Nemzetségét: héb. dór:fordulat, az egymást váltó nemzetségek körforgása. Gen.6,9-ben már találkozunk a szóval: ott, mint véltük, Noé életének fordulatait jelentette. Itt is így gondoljuk: fordulatait, a.m. további sorsát.

Sorolja fel: héb. veszi számba, vesz fontolóra, esetleg: beszéli el. /Er-zahlen:v.ö. "olvas":számol/.

Őlk: lehet élet is /pluralis-abstractionis/.

Népe: az összes szövegtanuk, kivéve a holttengeri nagyobb Izaiás-tekercest /népe: "lesujtás" nehezen értelmezhető a népre, mikor a szöveg a Szolga szenvedéséről és haláláról beszél/, a fordítások is, egyes szám első személyű birtokost olvasnak: így kevésbé valószínű, hogy eredetileg népe volt /wau-jöd tévesztés lenne, ami könnyen előfordul egyébként/. Bármelyik változat szerint a Szolga különbözik Izraeltől, míg a következőkben még talán azonosítható vele. Így valószínűbbnek tartjuk, hogy ez a pár szó önálló glossza, mint azt, hogy az egész 6-12 vagy annak nagy része már személyes Szolgáról szolt eredetileg is /1.az előző oldalon mondottak/. Ha első személyű birtokost fogadunk el/, Ezeknek a szavaknak /már azért is/ glosszájuk kell lenniük, mert Jahve csak a 11. vers közepétől beszél első személyben. /Az első személyt nem támasztja alá a "vertem meg" kifejezés, mert ez a héberben személytelen: van rajta a csapás./

Őt/ Raita: lehetne "rajtuk" is: még egyesben is vonatkozhatnék nem a szolgára, hanem a népre /a névmás is, a nép héber szava is himnemü/. /Ebben az esetben az előbb említett érvünk, hogy a glossza itt különbözik a néptől, nem áll fenn./ Akkor a glosszánk kollektív értelemben veszi a szolgát. Ez lehetséges lenne: de azért, ha ennyire késői a glossza, valószínűbbnek tarthatjuk, hogy amikor írták, a Szolgan már egyént értettek.

9 Gonoszok közt: az et prepozíció hasonló hangzásu a tárgyasetet jelző et előtétéhez: a latin az utóbbit olvassa és értelmetlenséget teremt.

Adtak: héb. adott. Az alany nem tűnik ki. De a héberben az egyes szám hamadik személy is jelenthet általános alanyt, tehát "adtak" is jó.

Gazdag:-ashir. Vsz. homonim szó, másik etimonját az arab -athir /pöszö thi/ szóban setik, amely botladozót, tántorgót, romlottat, hazugot jelent. "etus testamentum" 2.évf.1952,118.o., idézi Biblica 1953, 154.o./.

Halálában: héb. halálaiban. König szerint/ Etymol. Wörterb. d. heb. Spaache,2-3. kiadás,1922/ pluralis processus: a halál és az ezzel kapcsolatos dolgok során. LXX is halálában-t fordít. /Mások csekély változtatással "siremlékét" szót olvasnak./

Mert? héb. arra /azután/, hogy nem cselekedett gonosz-
ságot. Nem megokolás, hanem inkább ellentét: jóllehet nem
cselekedett stb.- Ha ezeket is, mint fentebb feltételez-
tuk, Izraelettől kell az alapszövegben érteni, a pogány né-
pek Izraelt ártatlannak nyilvánítják: ez történelmek-elle-
nes, mert a déli ország bukását éppen Babilonnal szemben
elkövetett hítségese okozta. Legföljebb arra gondolhatunk,
hogy a kórus elhangzásakor ez már feladásba ment, s a minő-
sítés Izraelnek csak bizonyos általános értékelésére tá-
maszkodik, amely annyiból helyesnek mondható, hogy Izrael
a többi népek gonoszságához képest sokkal magasabb erköl-
csi színvonalon állt, nevezetesen az egy igaz Isten tiszt-
telete és az ehhez kapcsolódó tisztultabb erkölcsi fel-
fogás és gyakorlat az Ur hivatalos küldötteinél, a pró-
fétáknál, valamint az ezekre hallgató hű kisebbségnél,
sohasem vészett ki egészen. Így a pogány népeknek igazuk
lehet abban, hogy Izrael nem érdemelte meg, hogy ugyanúgy
elbánjanak vele, mint más közönséges romlott néppel.

10 Betegséggel: fentebb a betegség képével volt fest-
ve a szolgáló elesett állapota.

Bűnért való áldozatul: váltságul, a pogányok bűnéért
való engesztelésül. Izraelettől csak képes kifejezés, amennyi-
ben a pogány népek a zsidók babiloni Fogsága révén jutottak
el az egy igaz Isten megismerésére, amelytől jövő boldog-
ságukat remélhetik.

Ivadákat: Izrael személyes jutalma, hogy népi léte tar-
tós lesz és minden közben volt kudarc ellenére ő lesz az
isteni akarat végrehajtásának eszköze.

Lelke: talán csak személyes névmás: szenvedésért stb.

Lát: a LXX és a holttengeri nagyobb Izaiás-tekercsnek
kiegészíti: világosságot /mint a jólét vagy szabadulás s
szimbólumát/. Ugy véljük, hogy a tárgy külön mondatként
van csatolva: látja: betelik, vagyis meglátja betelését,
boldogságot lát. /Jób 32,22: nem tudok hízleget- nem
tudok hízelegni.

Tudásával: Izraelre vonatkoztatva az igaz Isten isme-
retét jelenti.

Hordezza: veszi a vállára: elveszi. /Impf. nem folya-
matos, hanem jövőbeli egyszeri cselekvés.

12 Sokakat stb: héber barabbim jelentheti azt is, hogy a
nagyok közt. A párhuzam miatt /erősek/ inkább erre gon-
dolunk. Izrael népének nem lesz csekélyebb a jelentősége,
hatalma, mint a nagy hódító népeknek.

Szétosztja stb. : héb. az erősökkel oszt zsákmányt.

Amikor az első három dalt már egy személyre értik,
akkor a negyediket is. Így kirajzolódik a világot megvál-
tó szenvedő Messiás alakja. /Lehetséges, hogy 53,6-12
már ilyen elgondolással íródik: ez sok főtémilitett tár-
gyi nehézséget megoldana./ A 8.v. holttengeri szövegvál-
tozata /népe bűnei miatt/ egyéni értelmezést föltételez,
eszerint kell pontosabban körülírnunk Brownlee-nak fön-
tebb a 47. oldalon idézett megállapítását. Az egyéni ér-
telmezés alapján egészen meglepőnek kellett lennie a Jézus-
korabeli zsidók számára, hogy Jézus személyében és művében
szó szerint ráismerhettek a világot megváltó személyre:
nem csodálhatjuk, ha a keresztyén hithirdetés ezt az érvt
bőségesen ki is aknáztta, Kandaké főemberének esetétől kezd-
ve. A zsidókkal szemben az ő szent szövegük alapján a
prófécia megvalósulásából vett érvelés megcáfolhatatlan

volt. Persze Jézus isteni küldetését és művének megváltó hatását más érvek alapján kellett elfogadniuk: de a tények a Jahve szolgája daloknak tökéletes értelmét és meglepő megvalósulását adták, holott ezek a dalok a zsidók Messiás-várása szempontjából igen nagy nehézséget jelentettek, ha egyáltalán gondoltak rájuk e vonatkozásban, s önmagukban is, ha nem gondoltak messiási voltukra, megoldhatatlan relytélyt jelentettek a Szolga kilétét illetően. Figyelemreméltó, hogy a megvalósulás a részletekig minden egészen szószerinti: ez még annak a számára is szembetűnő kell, hogy legyen, aki a kinyilatkoztatás területén kívüli álláspontból szemléli a tényeket. Bár az ilyen kívülálló esetleg nem fogja szükségesnek találni, hogy a szövegek keletkezését prófétai kinyilatkoztatásnak tulajdonítsa, hanem lélektani alapon igyekszik megmagyarázni /ennek bizonyos, bár talán nem döntő, nehézségeire főntebb rámutattunk/, ha egyébként Isten-hívó, a megvalósulásban könnyen felismerheti a világ sorsát intéző Gondviselés egészen rendkívüli tényét. Így a prófécia beteljesülése az ilyen kívülállóval szemben is legalább jelentős valószínűsítő érvnek tekinthető, amely Krisztus isteni küldetésének egyéb, döntő érveit hathatósan alátámasztja.

A Megváltó személyére és művére vonatkozó főnti észrevételek tulmenni fejezetünk célkitűzésén: csak mint önként adódó következtetéseket fejlesztünk szögeztünk le, hogy a megfelelő helyen hivatkozhatunk rájuk.

/Ugyanugy adódnak bizonyos következtetések a messiási ország lelki jellege számára is: az Istentől a világnak szánt boldogság alapja az egy igaz Isten felismerése lesz, a pogány népek is bűnbocsánatra számíthatnak Istennél: a Szolga által elnyerhetik a megigazulás, Isten előtt való kedvesség állapotát: az azonban, hogy ennek az állapotnak és a megígért békének és boldogságnak lényeges belső, lelki jellegű, még nem domborodik ki, a tényleges boldogság leírása/világbéke/ még földi elképzelésekben mozog/.

A messiási ország egyetemességére vonatkozólag kétségtelenül megállapíthatjuk Deuterójesájából, nevezetesen a Jahve szolgája dalokból, hogy Isten az egész világnak békét és boldogságot szán: az Isten terveit megvalósító Jahve Szolgája az Isten adományait: megigazulást, békét, boldogságot nemcsak a zsidó népnek, hanem az egész világnak fogja meghozni.

Kisebb jelentőségű szövegek a messiási ország egyetemességéről.

Iz 56,3-7.

Próza szöveg. Jahve kultuszának az egész világra való kiterjedését szoros kapcsolatba hozza a zsidó népi közösséghez /szombat, sinai szövetség/ való csatlakozással. A samarítánus skizmától kezdve Isten világmegváltó szándékának ezt a módját találjuk a zsidó köztudatban egészen Jézus koráig. A zsidó néphez való csatlakozás föltétele hatályát veszti akkor, amikor a zsidó nép a Messiás elutasításával elveszti kiválasztottságát.

Szövegünk megkönnyíti Iz 53,8 utolsó részének megértését: ha a Szolga csak a népért szenved is, az üdvösség egyetemessége ezzel nincs kizárva, mert a pogányok a főntemlitett későbbi szemlélet szerint, amelyet ez a glossza e

glossza is tükröz, a zsidó néphez való csatlakozással részeseivé lehetnek Jahve kegyelmének.

Iz 56,7 persze meglehetősen széleskörű prozelitizmussal számol: a törekvés erre Jézus korában is megvolt, de nagyobb eredményre akkor már alig gondoltak, legalább is amikor az általában közeli időre várt végítéletet elképzelték.

Iz 60.

A népek boldogsága nincs előtérben, csak Jahve fölségének minden nép által történő elismerése.

Iz 66,17-21.

Szintén csak Jahve uralmának általános elismerése van világosan kifejezve. A 21.v-ben vitás, hogy a papok és lévíták kiválasztása a diasporából hazahozott zsidók vagy a pogányok közül történik, az ószövetség szemléletében az előbbi értelmezés látszik helyesnek, bár a megvalósulás az utóbbit is lehetségessé tenné.

Iz. 11,10.

A népek Dávid dinasztiajának késői leszármazottjához fognak zarándokolni: talán csak hódolatra, de bizonyára valami jót is várnak tőle /kegyet? parancsot? világ-békét?/.

A pogányok Jahve előtt való meghódolásának említését találjuk még a következő helyeken is: Szof.2.11: 3,9: Jer 16,19-20: Agg 2,8: Dán 2,44: 7,14.27: továbbá Jahve királyságának zsoltáraiban/kül.46,66,92, 95-97/: Zsolt21, 28-29-ben, Jer 3,17.

A pogányoknak Isten kegyeiben való részesedése is kiérezhető a 86.Zs-ból: Zach 2,15, 8,23 és 14-16-ból: különösen pedig Jónás könyvéből. /Vg:2,11./

A messiási ország lelki jellege.

A messiási ország lelki jellegére az eddigiek során is többször volt rá alkalmunk rámutatni.

Az ősevangélium győzelmet ígér a gonosz lélek felett, aki a bűn által győzte le az embert.

/Noé áldásában amint az átok a bűnnek lett büntetése, úgy feltételezzük, hogy aki áldásban részesül, kedves lesz Isten előtt, tehát bizonyára lelkileg is jó: Szem és Jáfet jóságáért az Isten gondoskodik róla, hogy utódaik is áldásra érdemesek legyenek./

Abrahám áldásában földi javak vannak a szerző látókörében: itt is inkább csak következtetünk arra, hogy az áldás lelki jóságot, az az erre vonatkozó ígért tehát a lelki kegyelmek ígértét is feltételezi. L.41.o.

Deuterójesaja elég világosan beszél az egy igaz Isten elismeréséről, törvényeinek elfogadásáról, bűnbocsánatról, megigazulásról.

II. rész. A Messiás személye.

Az Ósevangélium az emberiségnek győzelmet ígér a gonosz lélek - a bűn, szenvedés és halál értelmi szerzője - fölött. Ez lényegében Istennek az emberiség boldoggá tételére vonatkozó szándékát jelenti. Abrahám áldásából láttuk, hogy Isten ennek a szándéknak megvalósítására egy meghatározott népet választott ki eszközként. Deuterójesájában a Jahve szolgája dalok végső megfogalmazásából /49,6: 42,6-nak ennek alapján történő kiegészítése és átértelmezése: 53,6-12-nek talán eredeti szövege, esetleg glosszázása, de legalább is az olvasók szemében történő átértelmezése, amely felbukkan Kumránban, tükröződik Kandaké főemberének esetében. Továbbá Jer 30-31 és az ezzel párhuzamos szövegekből. /Jer 30,9, 21: 33,15-26: 34,23-24: 37,15-18: Iz 55,3/ azt látjuk, hogy a zsidó nép nem egyszerűen mint közösség lesz eszköze a világ boldogításában, hanem egy meghatározott személy, Jahve szolgája, Dávid ivadéka által.

Erre vonatkozó további szövegeink, amelyekben már nem annyira az Isten terveinek végrehajtása, mint a végrehajtó személy áll előtérben, a következők:

Jer.23,5-6. Azonos Jer 33,15-16-tal.

Igaz sarjadék: Szembeállítás Szedekiás királlyal, aki nevét megszegyenítve /Jahve az én igazságom/ nem bizonyult igaz embernek.

A mi igazságos Urunk: héb. Jahve a mi igazságunk: az új király működése valóban megmutatja, hogy Jahve igazságot szolgáltat népének /jót tesz vele: szintén ellentét Szedekiással, aki erre érdemtelené vált/.

2 Sám 7,8-16 és párh. 1 Krón 17,9-14.

Davidnak örök dinasztiaát ígér Nátán próféta.

Zsolt 88,30-38.

Az örök dinasztis ígérését az utódok vétkei sem renthatják le, az utódok azonban bűnhődnek: eszerint értendő Zsolt 131, 11-12 is. A Dávid ivadékának szóló örök ígéretekre céloz Zsolt 17,51 vége /glossza/ is.

Iz 9,1-7.

A 8. fejezet fenyegető jövendölései és 9,8 - 10,4 ugyancsak fenyegető jövendölései közé egy tartós boldogságot ígéro jövendölés van beiktatva. A 8. fejezethez csak az ellentét fűzi: e fejezet jövendölései nem csekély részben az északi törzsek asszír hódoltatásával váltak valóra pár éven belül: ugyan-ezek a területek egy későbbi időben boldogságot fognak látni.

1. Jordánon túl: nincs párhuzama: a 8. fejezet 735-ben hangzott el, Zabulon és Neftali 734-ben lett asszír hódoltsági terület, a Jordántul 733-ban vagy még 734-ben. Itt bizonyára glossza.

Tenger utja: Neftalin és Zebulonon át vezetett Damaszkuszról a Karmel hegyjén át a tengerhez, a galileai hegyvidék keleti részén.

Pogányok Galileája: galil a.m. körzet. Pogányok körzetének hívták a Salamontól Hiram tirusi királynak a templomepítéskor elzálogosított husz községet.

a galileai hegyvidék nyugati részén: ~~xxköznyáknxny~~ innen ment át a Galilea elnevezés az egész hegyvidékre. A községek még a királyság idején visszakerültek zsidó kézre, de lakosságuk vegyes maradt.

Az igeldők perfectumban vannak, a következőkben is. Történetileg úgy képzelhetjük el legkönnyebben a szöveg keletkezését, hogy egy éppen megszületett gyermeket ünnepel. De a perfectum propheticum nincs kizárva.

2. Halál árnyéka: çlmtv. Çal mávet halál árnyéka lenne: de egybe van írva, ami a héberben nem szokás. Çelamét nagy v. mély árnyék.

3. Népet de nem: haggój ló. Valószínűleg egybeírandó: haggila az utjongást.

4. Vallának botját: vsz. a háromszeget kell érteni alatta.

Pálcáit: ez meg valószínűleg az ösztöke.

5. Préda: héb. saru/"kopogó"/, főnév.

Krószakos: héb. "kopogó"/participium/.

Harcban szerzett: héb. zajban /harcizajban/. Tehát: minden zajosan kopogó katonasaru. L. alább a párhuzamot:

Ruha: a legyőzött ellenség vértől ázott ruhája.

6. A gyermek nevei: a héberben 8 szó. Az 5. és 6. kétségtelenül birtokviszonyban van, mert az atya /ab/ szónak van külön birtokesete /abi/ és itt ez szerepel. A párhuzamból, de az értelemről is, valószínű, hogy a 7. és 8. is birtokviszonyban van. Akkor pedig természetesen leg az 124-nél is erre gondolunk.

Tanácsadó: lehet tervező, mint a latinban consilium tanács is, terv is. Csodája a tervezőnek: csodálatos tervező, vagy csodálatosat tervező. Vagy: egy tervezőnek csodálatos műve.

Hős: katona, harcos /főnév/. Harcosnak Istene értelmetlen lenne: az Isten-névvel összetett nevekben Isten alany, a másik szó állítmány szokott lenni, pl. El-çhanan: Isten irgalmas, Çidqí-jáhu: igazságom Jahve. El gibbór eszerint: Isten harcos. Mint prófétai név bizonyára annyit jelent, hogy a gyermeké leendő uralma ki fogja nyilvánítani, hogy maga Isten harcol a népeért. Ugyanígy csodája a tervezőnek: a gyermek uralkodása bizonyosságot tesz majd arról, hogy Isten csodálatos dolgot tervezett népe számára.

El gibbór Iz 10,20-23-ban. E szöveg magva a 22.v. Izaiás első gyermekének neve: Shear jashub. Ez jelenti azt, egy maradék marad meg, vagy: egy /esetleg:a/ maradék megtér. A nevet megtaláljuk Iz 7,3-ban, a maradék gondolatát pl. Iz 4,3-ban. 10,22 szerint ha Izrael népe olyan számos volna is, mint a tenger homokja, csak egy maradék fog megmaradni benne, mert Isten pusztulást határozott el, hogy ezáltal juttassa érvényre igazságosságát a földön. Ez az eredeti rövid jós-ige Iz 10 szövegébe van beékelve. A fejezet az asszír háderő megsemmisüléséről szól: csak annyi marad meg belőle, mint ép fa erdőégés után. Ekkor már az a csekély számú izraelita, aki átvészelte az asszír időköt, nem Akáz király okatlan emberi politikáját fogja követni, aki saját ellenségeinek kegyét igyekezett keresni, hanem egyedül Jahvéra fog támaszkodni. A 21.v. köté szöveg, amely felhasználja a Shear Jashub és az El gibbór nevet: jelentése kettős lehet: vagyis az, hogy csak egy maradék marad meg a 9,8-ban megnevezett uralkodó számára, vagy pedig az, hogy a maradék zsidóság megtér az El gibbórhoz, akin ez esetben az előző vers párhuzama

miatt Jahvét kell érteni. Az első értelem kevésbé valószínű, mert 9,1-7 nagy boldogságot és messzire kiterjedő uralmat ígér még a gyermek uralkodása alatt, ami a nagy nemzeti csapás után fennmaradt csekély maradékból még alig képzelhető el: azt is nehéz lenne megérteni, miért említi egyáltalán az uralkodót, hogy az ő számára marad kevés ember, mikor az előzőkhöz és következőkhöz teljesen elég lenne az, hogy a népből kevesen maradnak meg. Ezért úgy véljük, hogy a kötésszöveg szerzője az El gibbóron Jahvét érti: persze nem gondol arra, hogy a 9,5-ben említett királyt vele személy szerint azonosítsa, hanem arra a harcos-Istenre gondol, akinek műve lesz a király csodálatos uralkodása. Az Újszövetség fényénél azonban joggal gondolhatunk arra, hogy a sugalmazó Szentlélek azért rendezte így 9,5 és 10,21 találkozását, hogy már ezzel is inszinuálja a Megváltó isteni természetét.

Az örökkévalóság Atyja: az ószövetségi szerző a szemhatáran belül alig értelmezhető másképp: egy vég nélkül tartó új állapot megalapítója. Még így is kétségtelenül messiási küldetést szán a szerző a gyermeknek, mivel az új állapot a béke, vagyis a boldogság állapota: Béke fejedelme lesz. Ha földi személyre gondolt is, szava csak Krisztusban teljesedett be: a szöveg maga sehol sem fejezi ki, hogy a gyermek a Szerző kortársa: A Szentlélek a szerzőt meghagyja jóhiszemű tévedésében és felhasználja egy olyan ígéret megfogalmazására, amely a valóságban egy későbbi személyre, a Megváltóra lesz igaz. /Természetesen ugyanúgy lehetséges, hogy a szerző kifejezett kinyilatkoztatást kapott magáról a Messiásról./

7.v. A vég nélküli boldog állapot kirészletezése még biztosabban kizárja azt a lehetőséget, hogy egyszerűen udvari stílus szerint való tulzásnak minősítsük a Gyermek uralmáról mondottakat. Itt hangsúlyozottan az a tudat jut kifejezésre, hogy Isten az ő népével véglegesen valami nagy jót akar. Az erre vonatkozó bizonyosságot /Jahve féltő szeretete műveli majd ezt/ ha nem is szöveg szerinti kinyilatkoztatásból, de legalább is misztikus megbizonyosodásból vehette a szerző. Ha Deuterojesaja után ír, bizonyosságát természetesen már az előző próféciákra is alapíthatta.

Dávid trónján: szövegünk nem említi kifejezetten, hogy a Gyermek Dávid leszármazottja lesz, de azért Dávid trónjának említése nyilvánvalóan erre céloz.

Iz 56,3-7 figyelembevételével természetesen a zsidó népnek szóló ígéret, amelyet itt olvasunk, a többi népeknek is szól, a zsidó népen keresztül. A zsidó nép szerepével kapcsolatban az ott mondottakat kell figyelembe venni.

Szövegünkben nem különül el a végállapot a messiási időtől, mint a többi ószövetségi szövegben sem. I. ezzel kapcsolatban az Iz 2,2-4-nél mondottakat.

Igazságos ítélteket: héb. ítéllettel és igazsággal: hendiadyoin, a.m. igazságos uralommal.

Mostantól fogva mindörökké: héb. mostantól, és mindörökké, a szöveg nem zárja ki, hogy közben egy ideig másképp is lehet: a szerző erre persze aligha gondol.

Iz 11. 1-6.

Szintén az asszirok bukásához kapcsolódó jövődélés.

Dávid sariadékanak uralma, a világbéke, a boldog paradicsomi állapot visszatérte, a szétszórt zsidóság egybe-
gyűlése egy képpen található benne: bár egyesek az utóbbit későbbi hozzátételnek tartják.

Jessze: Dávid apjának neve.

Törzsök: a levágott törzs újra kihajt /trónjától meg-
fosztott dinasztia/.

Virág: hajtas.

Az Ur lelke: isteni erőhatás fogja képessé tenni annak az uralomnak a gyakorlására, amelyre rendelve van.

Bölcsesség: a chokmá szó főképpen a tapasztalati, gyakorlati bölcsességet jelenti.

Ertelem: megértés, mélyrelátás, éles elme.

Tanács: kigondolás, elhatározás.

Tudás: lehetne a különböző dolgok mibenlétének ismerete. Valószínűbbnek tartjuk, hogy szorosban a következőkhöz tartozik: a jámborság szónak itt a 2. versben már az Ur félelme felel meg a héberben: a tudással egybevéve: az Ur ismerete és félelme. Persze ez inkább hendiadyoin, mint elméleti, gyakorlati vallásosság, mert az Ószövetségben mindegyik szó önmagában is kifejezi mindenekelőtt de a költői beszédben jól kidomborítja a dolog kettős oldalát.

Grammatikailag egy birtokos mellett két birtok rendkívül ritka ugyan a héberben, de előfordul: rendes körülmények között a második birtokot külön egy névmással kellene birtokviszonyba tenni.

Es eltölti stb.: vsz. glossza : az Ur félelme már említve volt.

Szelideinek: -anú szelid és -ani szegény gyakran felcserélődnek az ószövetségi szövegekben: az értelemnek itt inkább szegény felel meg, az előző félvers "szegény" szavának megfelelő héber szó pedig inkább nyomorgót, "nincstelen" jelent /héb.dal/.

A földet: egyesek erc helyett -áric szót olvasnának /erőszakost/.

Ajának lehellelével: a párhuzam miatt szintén az ajkain kimenő szót jelképezi.

Öve : aki valami munkához lát, a hosszú ingszerű ruhát az övvel felkötö, hogy könnyebben tudjon mozogni. A felövezkedés tehát a nekikészülést jelenti. A király az igazságossággal fog felkészülni a kormányzás munkájára.

Hűség: emuná /az amén szó gyöke van benne/ szóelemző jelentése szilárdság: jelenthet megbízhatóságot, hűséget, de jelenthet szilárd tárgyi vagy elméleti igazságot is.

6-9 a boldog paradicsomi állapot visszatértének klasszikus szövege. Legalább is annyit kétségtelenül ki akar fejezni, hogy valami kimondhatatlan nagy boldogság lesz akkor. S ha ez így van, akkor nyugodtan gondolhatunk valóban paradicsomi állapotra. A megvalósulás szempontjából ennek a mennyei boldogság felel meg: bár a szentek földi misztikus boldogsága, amely minden elképzelhető szenvedésen is felülemeli őket, már közel jár hozzá, Magának a természetnek átalakulása esetleg csak kép: v.ö. a paradicsomi történetnél mondottakat. A szerző szemléletében a Messiás kora itt sem különül el a végállapottól, amint még Szent Pálnál is az Egyház /rövidnek gondolt/ földi időszakra csak előkészítése

"Krisztus és az Isten országának" /Ef 5,5./ V.ö. Iz 2,2-4 végén: Iz 42,1-4 utolsó előtti 2.bek.: Iz 42,5-9 "hogyan megnyisd": Iz 9,1-7 utolsó előtti 2. bek.

10.v./és v.ö. Iz 55,3-5-tel: örök szövetséget kötök veletek, a Dávidnak szóló meggingathatatlan kegyet /t.i. hogy dinasztiaja örök lesz/: tanuskodni fog ó a népek előtt /Dávid, t.i. az ő dinasztiaja ill. késői leszármazottja, arról, hogy Jahve a történelem Ura, amint azt Dávidon és Izraelen már azelőtt is kimutatta, névszerint azzal, hogy amit mondott, valóra is vált/: vezére és parancsolója lesz a nemzeteknek, amelyek valóra váltják Zsolt 17,44-45 ígértét /itt futurumnak értelmezve: a zsoltárban az összefüggés szerint praeterium/: oly nemzetet hívsz, melyet nem ismertél, nemzetek sietnek hozzád melyek nem ismertek téged: mégpedig azért teszik ezt, mert igazi Istent csak Izraelben találnak/. Dávid leszármazottja lesz a póznára tűzött jel /vexillum, vehe-ból: nem szükségképpen lobogó/, amelyre a népek föltekintenek, legalább is mint az Isten rájuk vonatkozó szándékainak tolmácsolójára, de ha önként jönnek /kérdőzködnek/: keresik, hozzáfordulnak/, akkor bizonyára valami jót várnak tőle: békét, boldogságot, Isten kegyének reájuk való gyakorlati alkalmazását. - Nyugvóhelye: állandó lakása: a Vulgáta, a megvalósulástól vezetve, sírhelyre gondol.

11-16. Izrael helyreállítása. Fetrosz: Felsőegyiptom. Elám: Dél-Perzsia. Sennaar: Babilónia. Emat: Hamat az Orontes mellett. Zászlát: jelent /nész, vexillum, mint főntebb/. Ellen: elé, felé. A filiszteusok határai: héb. a filiszteus lejtő: Juda hegyvidékének a filiszteusok felé eső ereszkedői. Kelet fia: a szir-arab pusztaság nomádjai. Egyiptom tengernyelve: a szuezi öböl. Folyam: az Eufrates. - Mint említettük, az ígért részben megvalósult a fogság után: mint politikai ígért, feltételes volt: spirituális értelemben megvalósultnak tekinthetjük a választottaknak a világ minden tájáról az Egyházban való összegyűjtésében /v.ö. Didache, liturgia/.

A 2. zsoltár.

1.v. és 2.v. a b talán félsor-párok 3-2-es ritmussal. 2c kiesik a ritmusból.

3.v. jó félsor-pár, de tartalmilag ütközik a 8. verssel, amely szerint az Úr a Fiunak csak ezután adja birtokába a népeket. Ugyanigy ütközik 8-cal a 10-11.v. is.

4.v. és 5.v. jó félsor-párok 3-2-es ritmussal./

7b-ben "fiam vagy, ma szültelek" jó párhuzam, az első félsor elé még kell valami /2ütem/ a teljes ritmushoz.

8. és 9.v. jó félsor - párok. 3-3-mall/

10.v. jó félsor-pár /3-2/, de ez már a 11. v. bevezetője. /L. főntebb./ Jó félsor-párt lehetne még kihozni a 11.v.-ből is. 12 /-13/ nehezen rendezhető.

Megítélésünk szerint a költemény alapszövege: 1. 2ab /1. strófa/: 4,5./2. strófa/: 6,7./némi szövegkritikával mint alább: 3. strófa/: 10-11./4. strófa/. - 2c messiási átdolgozás a Kr.e. 2.sz.-ből /Dániel prófétánál a Fölkent szót szövegértelenben nem a végső idők nagy királyáról értjük/. Szent szövegben ugylátszik csak itt fordul elő a fölkent szó szövegértelen szerint messiási jelenésben: ezért ez a zsoltár a messianizmus klasszikus szövege lett. - A 3.v. 2c-vel egyidejű vagy ennél későbbi

toldás lehet.

6. 7. Királyomat elrendelém: kissé nehézkes a kifejezés a birtokrag miatt is, meg az ige jelentése miatt is /kiüntj formába önt, megállapít, belehelyez/. Szent hegyemen, Sion hegyén: ezek a közismert kifejezések néha töltelékszavakként kerülnek be a szövegekbe. Az Ur végzését: szir fordítás: végzésemet. Hirdetem: impf. Az Ur mondotta: a héberben csak egyszer van említve Jahve: és ez is talán a "végzése" szó birtokragjának /i, jod-dal jelölve/ félreértéséből származott, t.i. a Jahve név rövidítésének gondolhatta valaki. Mondotta: lehet impf. 1.sz. /majd/ mondom. Nekem: ha eredetileg végig Jahve volt a beszélő személy, akkor /-glossza/ neki /élaj helyett éláv/.

6-7 eredeti szövegének ezek alapján a következőt tartjuk: /a "királyomat" szót egy homonim többlől képezhető "határozatomat" /Dan 4,24/ szóval helyettesítve3:

En pedig megállapítottam határozatomat,
beszélni fogok végzésemről,
mondom majd neki: Fiam vagy te,
én ma szültelek téged.

A zsoltár alapszövege több nemzetnek támadó szándéku szövetségéről szól: de aki ellen támadnak, azt Jahve saját fiának jelenti ki, neki adja őket birtokul.

A zsoltár talán a szir-ammonita szövetség alkalmával készült /2 Sám 10/. /Jahve a zsidó népet is nevezheti fiának. Ex 4,22: iz 11,1./ A zsidók még a messiási átértelmezésnél sem gondolták természet szerinti fiúságra: az "én ma szültelek" is jobban érthető a fiuvá fogadás kifejezéseként. Az Újszövetség világánál persze már az örökkévalóság változatlan jelenére gondolunk. Szent Pál a Héber levél elején kifejezetten felhasználja helyünket annak igazolására, hogy a Messiás rangosabb az angyaloknál, s a "szültelek" szót nyilván a természet szerinti fiúságra érti.

Kormányozhatod: héb. összenuz/hat/od/ impf./

Orvendezéssel: a héberben ragozott ige, fölszólító mód: alapjelentése forgolódni, ficánkolni: rendszerint örömtől: iz 10,5-ben /elki/ fájdalomtól: itt "rettegésben" /a héberben ez a szó következik/.

Es hódoljatok neki: vsz. glossza.

/Hódoljatok: az "ujjongjatok" ill. ficánkoljatok szó számára akart valami pozitív értelmet adni, a "szolgálatok" párhuzam alapján. Neki: nincs a héberben: "br" szó van még a hódoljatok után: ez vsz. a "rettegéssel" -héb. - br-adá - kezdetének megismétlése az eredetileg szövegen kívül irt glossza után, jelezve, hogy oda tartozik a glossza./

El ne veszítsétek utatokat: héb. el ne vesszetek az utra nevezve: vesztetekbe ne rohanjatok.

A zsoltár, végső fogalmazásban elmondja egy nagy királyról, akit az Ur fölkentjének nevez, hogy Isten Ot Fiának jelentette ki, hatalma alá rendelte az összes népeket: aki fellázad uralma ellen, vesztébe rohan, aki pedig bizalommal hozzá folyamodik, megtalálja nála boldogságát. Feltételezi a messiási ország egyetemességét, inszignálja lelki jellegét, megvalósulását egy személyhez köti, s ezt a személyt M...

hez köti s ezt a személyt Messiásnak nevezz. Az Újszövetség fényénél mélyebben látunk bele Isten és a Messiás személyes viszonyába, azonkívül világosabban látjuk művének elsősorban lelki jellegét, erről az utóbbiról azonban már az Ószövetség egyéb helyei is világosabban szóltak. A 2. Zsoltár /és a 109./ a legközvetlenebb kapocs vált, amely Jézus személyét és művét a zsidók Messiás-várásához fűzte.

A 109. zsoltár.

Jézus korában messiásinak tekintik, amint Klausner is elismeri. Es Dávidtól származtatják, amint az evangéliumokból tudjuk. A dávidi két zsoltárgyűjtemény a 71. zsoltárral végződik ugyan, de eléggé érthető, hogy Dávidnak tulajdonítanak olyan zsoltárokat, amelyeknek szerzőjeként nem szerepelnek mások pl. Aszáf, Iditun, Koré fiai, Salamon, Mózes, stb. Sőt, valódi dávidi zsoltár is kerülhetett a zsoltárkönybe a két dávidi gyűjtemény után, élőszó alapján. Ez a 109. zsoltárnál annál inkább feltehető, mert nem imádság jellegű, mint a többi általában, hanem prófécia. A Szentírásban a szöveg előtt található felirat Dávidnak tulajdonítja, de ez nem szükségképpen a szerző kilétének tévedhetetlen megállapítása: a zsoltárcímek lehetnek az egykoru zsidóság véleményének rögzítése is /citatio implicita/.

A zsoltár hőse pap és király. Gondolhatnánk a makabeusi időkre, de a zsoltár értelme annyira homályos, hogy ilyen késői időből aligha származtatható, akár szövegromlások okozzák a homályosságot, akár a zsoltár háttérének elhomályosulása. A Tóra szerint csak lévita lehetett pap: de Dávid főembereinek felsorolásában azt olvassuk /2 Sám 8,18/, hogy Dávid fiai papok voltak. Salamon után viszont semmi nyomát nem találjuk, hogy papi tisztséget más viselne, mint Lévi-törzsbeli, lévita. Így a zsoltárnak Dávid kora felelne meg.

Egy modern szerző a zsoltárt párbeszédnek tekinti Dávid király és Szádok főpap között. Dávidnak Jeruzsálemben történt trónfoglaló bevételkor. Különös, hogy a zsoltár szövegében semmi ilyen hagyomány nem tükröződik, a beszélő személy változására sem utal még késői glossza sem: a feltveést dirákt cáfolni nem tudjuk, de pozitív alapja sem található egyéb, mint a nehézség megoldásának igénye, és nem valószínű, hogy a párbeszéd szövege ennyire csupaszon és szinte szükségképpen félreértendően maradt volna fenn: a zsoltárfelirat sem mond mást, csak azt, hogy Dávid zsoltára, míg más zsoltároknál történeti körülmények is vannak helyenkint említve, mégpedig meglepően találóak is, amelyek a zsoltár végleges, glosszázott szövegével eléggé ellenkeznek s a gondos elemzés mégis igazolja, mint a zsoltár alapszövegének tökéletesen megfelelőt.

Bizonyos azonban, hogy kielégítő magyarázatot a zsoltár történeti keletkezésére ma még nem tudunk adni.

A rabbinikus irodalom a Kr. u. 3.sz. 2. feléig hallgat a zsoltár messiási jellegéről. Ettől kezdve szörványosan visszatérnek a messiási értelmezésre. A hajjgatás alig magyarázható másként, mint a keresztényekkel szemben való apologetikus magatartásnak. Kr.u. 100-135 között Jishma-él -ben Elisha-rabbi Ábrahámra kezdi értelmezni a zsoltár: értelmezése ellentmondás nélküli elfogadtatásra talál és később is uralkodó marad.

Az Ábrahámra való értelmezésről

is azt mondhatjuk, amit főtebb a Szádokkal való kapcsolatosról: kevésbé valószínű, hogy a zsoltár eredeti értelem már a Krisztus előtti századokban ennyire elhomályosult volna. Azt is nehéz felfogni, mi adhatott Dávidnak alkalmat arra, hogy Abrahámot "megénekelje": ma szokás régi hőskről költeményeket írni, nemcsak eposzt, hanem lírai dicsőítő éneket is, de régen a lírai pillanatnyi egyéni lelki feszültségből fakadt. Az Abrahámra való értelmezés eléggé kézenfekvően csak egy nehézség megoldása kedvéért született meg.

Különös az a mód is, ahogyan Jishma-él rabbi a zsoltárnak Melkizédekkel kapcsolatos szavait értelmezi. Maga a kifejezés eléggé sokértelmű. A prepozíció /-al/ jelentheti: fölött, fölül, miatt, szerint. A főnév /dibrá/ jelentése egészen általános: ügy, dolog: etymonja dabar, ami eredetileg "szó"-t jelent, de már a darab is nagyon sokszor egyszerűen ügyet, dolgot jelent. A LXX szövege: kata tén taxin: sora, rendje szerint. Ez jól is illik a szövegbe: bár a zsoltárban nehéz egészen szoros ritmust megállapítani /talán azért is, mert nem annyira zsoltár, mint prófécia/, de a felsor-párok a gondolharitmus alapján általában elég jól megállapíthatók: a Melkizédekkel kapcsolatos szavak terhelik a ritmust, valószínűleg egy régi glosszátor írta be példának arra, hogyan lehet valaki király és pap egyszerre.

Jishma-él rabbi ezeket a szavakat a következőképpen magyarázza: Melkizédek előbb mondott áldást Abrahámra, mint Istenre. Ezzel vétett az Istennek tartozó tisztelet ellen. Emiatt a szava /dibrá/ miatt /-al/ elveszítette a papságot s ez Abrahámra szállt át. A Szentírásban mindezekből persze csak az áldások sorrendje található meg /Gen 14.19-20/. A zsoltár szövege minden külön esemény-háttér nélkül is érthető, úgy, amint a LXX érti. Az eseményre az olvasó nem gondol: erre csak akkor van szükség, ha a messiási értelmezést ki kell zárni.

A Targum a "pap" szót egyszerűen "hatalmasnak" v. "fejedelemnek" írja-át. Melkizédek nevét szóelemzően érti és Dávidra vonatkoztatja, akire az egész zsoltárt is értelmezi. Te örökre fejedelem vagy az igazság királyának /igazságos királynak/ dolga miatt, vagyis, mert igazságos király vagy v. voltál.

A rabbinikus irodalomban idővel felbukkanó messiási értelmezés is "fejedelemet" csinál a "pap"-ból: egyik képviselője a Melkizédekkel kapcsolatos szavakat így érti: Melkizédek során felül, vagyis inkább, mint Melkizédek.

Mindkét utóbbi értelmezésre válaszunk, hogy a kohén szó szárazkifejezés a pap fogalmára.

Lehetséges, hogy a zsoltár eredetileg csak tipikus értelemben volt messiási: bár az egyetlen ilyen komolyabb lehetőség csak a Dávidra való értelmezés lenne /Salamon, ha papi ténykedéseket talán végzett is, de nem volt harcos király, mint a 109.zs.hőse/ és nem tudjuk, mit jelentene Dávidnál a papi jelleg, amelyet a zsoltár hangsúlyozottan említ, viszont a Szentírás Dávidról érdemleges papi ténykedést sehol sem mond./ A "Dávidnak" felirat, amely rendszerint a szerzőt jelzi, érthető lenne úgy is, hogy Dávidra költötte a zsoltárt egy kortárs szerző: a 71.zs. vsz. ilyen értelemben viseli a "Salamonnak" címet. A "hajnalcsillag előtt szültelek" szavakról alább szólunk/. Jézus korában a királyok és népek fölött győzelmeskedő

uralkodón községtelenül a Messiást értik: mint említettük, ezt Klausner is elismeri, és Jézusnak a farizeusok számára föltett kérdése föltételezi /Mt 22,43 és párh./.

Az is kétségtelen, hogy Jézus személye és műve a zsoltárnak kielégítő értelmet ad, míg nélküle a zsoltárból fölmerülő problémák a kortársak számára nem voltak megoldhatók. Így még ha a zsoltár csak spirituális értelemben volna is messiási, ez az értélem az egyetlen elérhető értelem volt a kortársak számára, s mint valódi értelem, ténylegesen Isten szava, amely előre megmondta a Jézusban beteljesülő dolgokat, tehát véleményünk szerint valóságos prófécianak minősíthető. Méginkább áll ez ha a zsoltár kezdettől szövegértélem szerint messiási volt,

A zsoltárra egyébként Jézusnak a főpap kérdésére adott válasza is hivatkozik /látni fogjátok az Emberfiát az Isten jobbján ülni/, valamint Szent István beszéde, aki látja Jézust állni az Isten jobbján: a Héberlevél erre a zsoltárra támaszkodva fejti ki Jézus művének áldozati jellegét és ezzel Jézus papi hivatalát. /Érdekes, hogy a Héberlevél Jézusnak az angyalok fölötti felsőbbségét bizonyítva csak a zsoltár 1. versével hivatkozik, a 3.-ra nem/.

Mondá az Ur az én Uramnak: héber Jahve jósigéje az én Uram számára.

Foglali helyet: képes kifejezés arra, hogy nem kell fáradnia, maga Jahve harcol helyette. Ez persze lehet ismét költői kifejezése annak, hogy Jahve úgy megsejti harcaiban, hogy szinte fáradság nélkül aratja győzelmeit.

Jobbon felől: különleges megbecsültetés, de nem szükségképpen egy-ranguság. A Talmud Dán 7 értelmezésénél föl-
emliti, hogy székeket hoznak, de csak az Ösöreg ül le: viszont zsoltárunk messiási vagy dávidi értelmezésénél elfogadja, hogy le lehet ülni Jahve jobbára. Ha többen ülnek együtt, természetes, hogy a főszemély jobbán is ül valaki. A főpappak sem nyújtott elegendő alapot a káromlás megállapítására az, hogy Jézus a zsoltárt magára értelmezte: hiszen ezt a Messiásnak szükségképpen meg kellett tennie, a zsidó messiásvárás szerint is.

Persze a megvalósulásban megtaláljuk az egyenrangúságot: valamint azt is, hogy a Messiás ellenségeinek a világtörténelem során történő megalázása már a Messiás külön fáradozása nélkül történik.

Krisztusnak az Atya jobbán való ülése is képes kifejezés, hiszen az Atyának nincs fizikai jobbjá. A megbecsültetésen Krisztus emberségének megdicsőülését értjük, v.ö. Fil.2,5-ll-el: a Fiu ideiglenesen lemondott az isteni dicsőségről, viszont feltámadása után mint ember is részesedik benne. /Mint Isten csak visszakapja: természetesen nem a lényegi, hanem a külső isteni dicsőség-ről van szó./

Sionból: ez földi ígélet, amely a helyzet változásával tárgyaltanná vált.

3.v. héb. -amneká nedábót bejóm chéleká
b^o had^o ré qodesh mérechem mischar l^o ká
tal jal duteká

vagyis: Néped készség erőd napján.

ifjúságod.

Értelme ez lenne: Harci erő kifejtésed napján néped készséges, ifjaid szent fényességben ragyognak, mintha a hainai

ben ragyognak, mintha a hajnal méhéből keltek volna elő harmatként neked.

Sik: -immeká n^edibut b^ejóm chuleká
bekaderé qodesh beterem shachar ketal jelidtiká
vagyis

Veled a fejedelemség vajudásod napján
szent fényességben a hajnal előtt mint harmatot szültelek.

LXX:kb. ugyanígy, csak "vajudásod" helyett "erőd" és "a méhéből a hajnalcsillag előtt szültelek".

Léka táblánincs: misheachar: a hajnal előtt: mérechem mint hebr./

NB. Hajnal: shachar v. mishchar: mischahar: hajnaltól /min prepoz./.

A második felsor nyilván túl van terhelve. Léka tal kétségtelenül glossza, amely vagy a hajnalból való születést, vagy a hajnalban való ragyogást van hivatva egy hasonlattal megmagyarázni. Nem sokat mondhatott talán eredetileg a "szent" fényesség. A "méhéből" szó szintén meltőzhető többletnek látszik. Ami marad, abból a többi könnyen megmagyarázható: b^ehad ré mishchar eredetileg annyit jelentett: a hajnal fényességében. Ha a mishchar szót mishshachar-nak olvasom, az első szó mellé, amely többes birtokosetben áll, kell egy birtokos: mi más lesz ez, mint a "szentség" ragyogásai? /szent fényesség/. Mikor ez már megvolt, akkor világosság kedvéért - mivel a mishchar betűcsoprt prepozíció nélküli főnévnek is érthető lenne - betették a "méhéből" szót, mint a mishchar birtokát: ezzel grammatikailag is simává lett a szöveg, nem kellett fejet törni, van-e prepozíció vagy nincs, és meglétére abból visszakövetkeztetni, hogy másképp grammatikailag torz lenne a mondat. /NB. b^eterem csak feltevés, a görög "előtt" alapján: ez azonban lehet szabad fordítása a hajnaltól-nak/.

Nehezebb eldönteni, vajjon a zsoltár hősének születéséről vagy harcbandulásáról van-e szó. Chil vajudást jelent. "A te vajudásod nehezen lenne "születésed"-nek érthető. Azonban ha az emeletes birtokviszonyban először a két első szót kapcsolom egybe, "vajudásnak napját", vajudási napot, vajudásnapot kapok. Így nem a vajudás áll birtokviszonyban a névmással, hanem a nap, amelynek csak jelzője, hogy vajudási nap. Azon a napodon, amely vajudásnak napja. A héber kerüli a passivumot, s ahol az aktív alak mellett is eléggé világos a passzív jelentés, könnyen mellőzi, ragozott igéknél ugyan nem, de névszóknál igen. /Ragozott igéknél is pl. az általános alanyt nem a latinhoz hasonlóan passivummal, hanem a magyarhoz hasonlóan többes, sőt egyes harmadik személyű activummal fejezi ki. Így elfogadhatónak látszik az Institutum Biblicum /Sik/ olvasásmódja, nem kell más szerzőkkel chólal^eká /vajudatásod/ passzív alakot föltételeznünk.- Viszont az "erőd napja" kifejezés is, bár első pil anatra meglepi az olvasót, az összefüggés alapján elég könnyen megérthető.

Jldtik: az utolsó előtti magánhangzó a mássalhangzós szövegben is jelezve van /j/. "Ifjuságod" jelentésben erre nem lenne szükség mert ott puszta kötőhangzó van, s ezt többnyire még akkor sem jelzik, ha teljesen /nem elkapva/ és hangsúlyosan ejtik ki /mint itt is, lévén a

mondat utolsó szava, amelyet teljesebben és többnyire másodélesen ejtettek ki/. "Szültelek" jelentésben az i hang mindig hosszú és hangsúlyos, és nagyon ritka kivételt leszámítva mindig jelzik a mássalhangzós szövegben is.

A kiírt j betű és a LXX alapján valószínűnek tartjuk, hogy az általános olvasásmód Kr. e. 200 körül a "szültelek" volt. - De lehet, hogy korábban más volt az olvasásmód, és a j is csak a 2. zsoltár azonos szavának hatására került bele a szövegbe. Viszont az is lehet, hogy az első félsorban a LXX csak túlzott gondosságból olvasott "erőd"-et, mert helytelennek tartotta az aktív alak "vajudtatásod" értelemben való olvasását. Annál könnyebben lehetséges ez, mert ekkor már az emeletes birtokviszonynál, különösen ha névmás az utolsó birtokos, nem sokat gondolkodnak azon, hogy előbb kapcsolják egymással az első két szót.

Figyelembe kell venni azt is, hogy a masszoréták szívesen választják a keresztyének számára kedvezőtlenebb értelmezést. Annyi bizonyosnak látszik, hogy a "szültelek" jelentés Jézus korában általánosabban elfogadott, vagy talán kizárólagos is volt. - Így ha mint szövegértelmezés nem igazolható is kétségtelenül, de legalább is gondviselészerű értelem és az egyház liturgikus használata alapján /karácsonyi éjjéli mise communio-ja/ joggal tekinthetjük ezen tulmenően legalább spirituális értelemnek, még ha az Újszövetség nem hivatkozik is rá.

Jobbod felől: ez is csak képes kifejezése annak, hogy Isten harcol helyette /jobb kézzel harcolunk, de ott Isten áll majd, tehát a messiásnak nem kell fáradnia/. A többi szokásos kép a világhuralom megszerzéséről.

Ómló patakból stb.: e vers értelme mindmáig nincsen tisztázva. Alanya aligha lehet Jahve, aki előbb alany volt: más alany nincs jelezve. Legegyszerűbb, ha a vers első felét vonatkozó névmással kezdjük. Ez odagondolható, mert a héberben nem kell szükségképpen kitéve lennie. Aki ómló patakból iszik stb., értve a patakat Jahve pártfogására, az éppen ezért felemeli fejét /bátran, ill. eredményesen harcol/.

- . - . -

Igyekeztünk megvilágítani azokat a legfontosabb szövegeket, amelyek több-kevesebb bizonyossággal szövegértelmezés szerint szólnak a Messiásról. Említést érdemelne még pl. Mikeás szövege a Messiás származási helyéről stb. Más helyek csak egy általánosabb kijelentésbe befoglalva vonatkoznak a Megváltóra, pl. Dt 18,15-19. amelynek prófétá/ka/t ígér Izraelnek, s amelyet Jézus korában egy akkor várt prófétára érteittek. Ismét más helyek nem szövegértelmezésben, hanem spirituális értelemben messiásnak: ilyen pl. nézetünk szerint Iz 7, 14 /az Emánuel-jövendölés/: ilyennek tartjuk Dán 7-ben az ember fiairól szólót is, amely szövegértelmezésben ugylátszik a zsidó népet jelenti s amelyről a messiási országgal kapcsolatban kellett volna még említést tennünk /megértése az ott mondottak és a szövegösszefüggés alapján talán nem jelent nagyobb nehézséget/.

A 44. zsoltárról a Héberlevél első szentlecke-szakaszának elemzésénél tettünk említést. A 71. zsoltár

bizonyáta szövegértelem szerint érthető a Messiásról és országról, bár alkalmául egy ószövetségi király trónralépte szolgálhatott /prófétai távlat/.

Jákób áldását szövegértelmezésbe Dávidra értjük /Gen 49/. Bálaámnak a csillagról szóló jóvendőlését /Num 24/ Kumerán messiásiként tárja számon: spirituális értelemben tartjuk annak. Ugyanigy a 15. zsoltárt. A 21-et bennfoglalóan is, mint szenvedő igazról szólót, de a feltűn találatok miatt spirituális értelemben is: talán szövegértelmezés szerint is annak lehetne tartani, de ez történetileg nehezen bizonyítható.

Zach 9,9 szószerint valósul Jézus jeruzsálemi bevonulásakor. A próféta kortársai előtt a számárháton való bevonulás még pusztá szimbólumnak is érthető lett volna, a Messiás uralmának szelid voltára. A köv. vers szép szöveg a messiási országról.

Zach 12,10-ben a héber olvasó Jahvéra gondolhatott, akit szinte keresztülszurt bűneivel. A megvalósulás teljesen feltárta a szöveg nagyon mély értelmét.

